

Jezični savjetnici od lingvističke teorije do nastavne prakse

Budinski, Iva

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:241438>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-11**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)



SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

IVA BUDINSKI
DIPLOMSKI RAD

**JEZIČNI SAVJETNICI OD LINGVISTIČKE
TEORIJE DO NASTAVNE PRAKSE**

Petrinja, srpanj 2019.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE
Petrinja

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Iva Budinski

**TEMA DIPLOMSKOG RADA: JEZIČNI SAVJETNICI OD
LINGVISTIČKE TEORIJE DO NASTAVNE PRAKSE**

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Lidija Cvikić

Petrinja, srpanj 2019.

ZAHVALA

Prije svega, zahvaljujem svojim roditeljima Jasmini i Draženu Budinski te sestri Tei Budinski na svojoj pružanoj podršci tijekom petogodišnjeg studija na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu, Odsjek u Petrinji. Zahvalna sam na svakoj moralnoj i financijskoj podršci, razumijevanju, strpljivosti te pružanju pomoći i utjehe u potrebnim trenucima.

Također, zahvaljujem svom dečku Kristijanu Shahiniju što je bio uz mene u svim lijepim, sretnim, ali i teškim trenucima, na fakultetu i izvan njega. Veliko hvala i svim mojim prijateljima, no posebno dragim kolegicama i prijateljicama Veroniki Babić i Martini Kresić na cjelovremenom druženju, razumijevanju i pomoći na fakultetu i izvan njega.

I, na kraju, najveće zahvale mentorici izv. prof. dr. sc. Lidiji Cvikić koja mi je omogućila svu potrebnu literaturu za ovaj rad, pomogla usmjeravajući me pri pisanju rada te dala brojne savjete pri izradi istog.

Hvala vam!

SADRŽAJ:

SAŽETAK.....	1
THE SUMMARY	2
1. UVOD	3
2. ODNOS HRVATSKOG JEZIKA KAO SUSTAVA I KAO STANDARDA	4
3. HRVATSKI STANDARDNI JEZIK.....	6
3.1. ZNAČAJKE HRVATSKOGA STANDARDNOGA JEZIKA	8
3.2. NAČELA STANDARDNOSTI HRVATSKOGA JEZIKA	9
3.3. VARIJETETI HRVATSKOGA STANDARDNOGA JEZIKA	11
4. PURIZAM.....	13
5. JEZIČNI SAVJETNICI KAO NORMATIVNI PRIRUČNICI	15
5.1. SUVREMENIJI JEZIČNI SAVJETNICI.....	16
5.1.1. Savjetnici narativnoga tipa	16
5.1.2. Savjetnici rječničkoga tipa	21
5.2. POVIJESNI JEZIČNI SAVJETNICI	25
5.2.1. <i>Barbarizimi u hrvatskome jeziku V. Rožića</i>	25
5.2.2. <i>Branitelj jezika hrvatskoga N. Andrića</i>	27
6. NORMATIVNE NAPOMENE U UDŽBENICIMA HRVATSKOGA JEZIKA ZA NIŽE RAZREDE OSNOVNE ŠKOLE	31
6.1. UDŽBENICI ZA PRVI RAZRED OSNOVNE ŠKOLE	33
6.1.1. <i>Prvi koraci</i>	33
6.1.2. <i>Početnica knjiguljica, tiskana slova</i>	34
6.1.3. <i>Tajna slova 1</i>	34
6.1.4. <i>Kap, kap... slova slap</i>	35
6.1.5. <i>Zlatni dani 2</i>	35
6.1.6. <i>Slovo po slovo 1, tiskana slova</i>	36
6.1.7. <i>Slovo po slovo 1, pisana slova</i>	37

6.2. UDŽBENICI ZA DRUGI RAZRED OSNOVNE ŠKOLE.....	38
6.2.1. <i>Hrvatski na dlanu 2</i>	38
6.2.2. <i>Zlatni dani 2</i>	40
6.2.3. <i>Priča o jeziku 2</i>	40
6.2.4. <i>Sretni koraci 2</i>	41
6.3. UDŽBENICI ZA TREĆI RAZRED OSNOVNE ŠKOLE.....	42
6.3.1. <i>Priča o jeziku 3</i>	43
6.3.2. <i>Hrvatski jezik i čitanka 3</i>	43
6.3.3. <i>Hrvatski jezik 3</i>	44
6.3.4. <i>Zlatni dani 3</i>	45
6.4. UDŽBENICI ZA ČETVRTI RAZRED.....	45
6.4.1. <i>Priča o jeziku 4</i>	46
6.4.2. <i>Moja staza 4</i>	47
6.4.3. <i>Hrvatski jezik 4</i>	47
6.4.4. <i>Zlatna vrata 4</i>	48
7. ZAKLJUČAK.....	50
LITERATURA.....	52
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA.....	54

SAŽETAK

Hrvatski standardni jezik je određen pravilima, tj. normama i stoga je normiranost jedna od njegovih najvažnijih značajki. Ostale važne značajke su autonomnost, polifunkcionalnost te stabilnost u prostoru i vremenu. Brojni autori u svojim djelima govore o hrvatskom standardnom jeziku, njegovim značajkama, odnosu sustava i standarda te o načelima standardnosti hrvatskoga jezika. Također, važan je purizam, tj. jezično čistunstvo, a jezični savjetnici pokazuju purističku težnju hrvatskoga standardnoga jezika. Standardni je jezik složen, ne usvaja se spontano, već ga je potrebno učiti i zbog toga svatko ima jednaku priliku naučiti se služiti njime. Jezični savjetnici, knjige u kojima se iznose savjeti u uporabi različitih sadržaja jezika, pomažu pri učenju hrvatskoga standardnoga jezika.

U ovome radu će se prikazati stariji i noviji jezični savjetnici (ukupno šest) kako bi se vidjela razlika u njima te pokazala njihova svrha i funkcija. Uz tumačenje i analizu jezičnih savjetnika, u radu je provedeno istraživanje zastupljenosti normativnih preporuka u udžbenicima za niže razrede osnovne škole. Proučeno je 19 udžbenika iz hrvatskog jezika, različitih autora, od prvog do četvrtog razreda osnovne škole. Proučavajući udžbenike utvrđeni su vrsta i opseg jezičnih savjeta u njima te njihova uporaba u nižim razredima osnovnoškolskog obrazovanja.

THE SUMMARY

Language advice handbooks – from linguistic theory to teaching practice

Croatian standard language is defined by rules, i.e. norms, and therefore standardization is one of its most important features. Other important features are autonomy, polyfunctionality and stability in space and time. Numerous authors in their works discuss the Croatian standard language, its features, the relation of linguistic system and standard language and the principles of the Croatian standard language. The purism is also an important feature of the Croatian language and language advice handbooks show the purist aspiration of the Croatian standard language. The standard language is a complex system, not spontaneously acquired, thus necessary to learn. Everyone has the same opportunity to learn how to use it. The language books on how to use different language features, help Croatian speakers to learn the Croatian standard language.

This study will show older and newer language advice handbooks (six in total) in order to emphasise the differences between them and their purpose and function. In addition to the interpretation and analysis of language advice handbooks, this study explores the representation of normative recommendations in textbooks for elementary school. There were analyzed 19 textbooks from various Croatian authors, from first to fourth grade of elementary school. The study of these textbooks has identified the type and scope of language advice as well as their use in the elementary school.

1. UVOD

Jezični savjetnici važan su normativni priručnik za učenje hrvatskoga standardnoga jezika. Oni su izrazito važni za jezik jer pomažu korisnicima jezika pri učenju i pravilnoj uporabi standarda. Promatrajući četiri jezična savjetnika i dvije starije knjige koje se također mogu definirati kao savjetnici, utvrđena je njihova važnost za jezik. Jezični savjetnici nude rješenja za brojne probleme u jeziku. Ulaze u različita područja jezika pa ih se zato može povezati s gramatikom, rječnikom i pravopisom. Jasno je da jezični savjetnici ne bi postojali da nema hrvatskoga standardnoga jezika i njegove normiranosti. U ovome se radu objašnjavaju obilježja hrvatskoga standardnoga jezika i njegovih varijeteta, značajke standardnoga jezika, njegova načela, odnos jezika kao sustava i standarda, purizam kao važna značajka jezika te se analizira nekoliko jezičnih savjetnika. Uz analizu jezičnih savjetnika analizirani su i udžbenici hrvatskoga jezika za niže razrede osnovnoškolskog obrazovanja s obzirom na zastupljenost normativnih napomena u njima. Kvaliteta, kvantiteta i važnost jezičnih savjetnika objašnjena je dalje u radu.

2. ODNOS HRVATSKOG JEZIKA KAO SUSTAVA I KAO STANDARDA

O hrvatskom jeziku kao sustavu pišu brojni autori. Među njima su Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005) koji navode kako je hrvatski jezik, kao i svaki drugi, sustav. Mihaela Matešić (2013) promatra odnos jezika kao sustava i jezika kao standarda. Jezik kao sustav nudi više opcija za korištenje, a standard odlučuje koja opcija će biti izabrana. Promatrajući jezik, njegovu apstrakciju, dijalekte, polazišta na određenje pojma izvornog govornika, ona zaključuje da su svi govornici izvorni govornici nekoga sustava.

Josip Silić (1996, prema Samardžija 1999) također promatra jezik kao sustav i jezik kao standard te dijeli mišljenje s Mihaelom Matešić. On navodi da je jezik kao standard normirani govor, a jezik kao sustav nije, no nema jednoga bez drugoga. Jezikom kao sustavom upravljaju unutarne, a jezikom kao standardnom vanjske zakonitosti. U jezik kao sustav ne ulazi ništa što nije jezično dok u jezik kao standard ulazi. Jezik kao sustav neutralan je prema povijesti jezika dok jezik kao standard nije. Jezik kao standard promatra povijest hrvatskoga jezika i za njega je ona izrazito važna. Sustav iznosi svoje teorije, a jezik kao standard odlučuje i bira. Silić navodi kako je proturječnost sistema i norme pogodna za sistem jer se on razvija „pod pritiskom“. Primjerice, jezik kao sustav nudi nekoliko opcija: *kolodvor*, *stajalište*, *postaja* i *stanica*. Jeziku kao sustavu je svejedno koji će se oblik odabrati, no jeziku kao standardu nije. Sve ove riječi označavaju mjesto gdje se zadržavaju prijevozna sredstva i biranje koja će se od ovih riječi upotrijebiti pripada jeziku kao standardu. Norma svoje oblike nameće sistemu, ali sistem promatra različite varijante i odlučuje se za odgovarajuću. Varijante su pojave koje su izrazito važne za normu jer da njih nema ne bi bilo ni razvoja norme. Važno je da varijante u jeziku jedna drugu uključuju, a ne isključuju. Obje se mogu koristiti u jeziku, no u odgovarajućoj funkciji. (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005) (Samardžija, 1999) (Matešić, 2013)

„Hrvatskomu je jeziku kao sustavu svejedno da li hrvatskog standardnog jezika, hrvatskoga standardnog jezika, hrvatskoga standardnoga jezika ili hrvatskog standardnoga jezika. Po njemu je prihvatljivo i jedno i drugo i treće i četvrto. Naprotiv, hrvatski jezik kao standard spomenute oblike funkcionalno sučeljava.“ (Samardžija, 1999, str. 245).

Silić (1996, prema Samardžija 1999) navodi važnost odabira riječi jer jedno te ista riječ u jednom funkcionalnom stilu može imati jedno, a u drugome drugo značenje. Kao primjer daje riječ *štovati* i ističe različitost u upotrebi. *Štovati* čovjeka i *štovati* Boga nije isto niti bi trebalo biti. Silić daje prednost riječi *štovati* kao *štovati Boga*, ali *poštovati čovjeka*. Također kao još jedan primjer navodi riječi *spasitelj* i *spasilac*; *Isus Krist Spasitelj*, *Vatrogasac Spasitelj*. Nekima će biti neprihvatljivo reći *vatrogasac spasitelj* jer se *Spasitelj* odnosi na *Isusa Krista*, a ne na *vatrogasca* te će se zbog toga riječ *spasitelj* izbaciti iz komunikacije, no to se ne bi trebalo događati. Kao rješenje on navodi postupak u kojem te dvije riječi; *spasitelj* i *spasilac* neće jedna drugoj smetati jer će biti okrenute u različitim smjerovima. U ovakvim slučajevima, jedna riječ se oslobađa značenja koje joj smeta i u komunikaciji ga prepušta drugoj riječi. Prema tome će biti *Isus Krist Spasitelj* i *Vatrogasac Spasilac*. Takvim pristupom se odmiče od sukoba i problema jer riječi počnu surađivati i pomažu jedna drugoj. To je ujedno i zadaća sinonima kao sličnoznačnica. Silić objašnjava da sinonimi nisu riječi koje su međusobno zamjenjive u istom kontekstu, već one koje su međusobno zamjenjive u različitim kontekstima.

3. HRVATSKI STANDARDNI JEZIK

Prema navodima autora Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005) hrvatski jezik postoji od 17. stoljeća i od tada se mogu pratiti njegove značajke. Različita vremenska razdoblja sa sobom su donijela svoja obilježja i tako uzrokovale brojne promjene u jeziku. Naziv hrvatski jezik obuhvaća sve njegove govorene i pisane oblike od 17. stoljeća pa sve do danas. On obuhvaća mjesni govor, gradske govore i žargone te standardni jezik. U hrvatskom jeziku postoje tri narječja; kajkavsko, štokavsko i čakavsko. Svako narječje ima vlastite jezične značajke koje ga dijele od ostalih narječja, no različitosti se javljaju i unutar jednog narječja; tzv. dijalekti. Autori (Frančić, Hudeček i Mihaljević 2005) tumače kako hrvatski standardni jezik svoju osnovicu pronalazi u štokavskom narječju. Štokavsko narječje se nadogradilo i oblikovalo te se od sredine 18. stoljeća javio hrvatski standardni jezik.

Uz Frančić i suradnike, Branka Tafra (1997-98, prema Samardžija 1999) ističe kako se 19. stoljeće može smatrati prekretnicom u razvoju hrvatskoga leksika. To stoljeće puno je burnih događaja. Pojavile su se brojne nove riječi, ali i briga za razvoj i pravilnost hrvatskog leksika. Narodni preporod stavio je jezik na prvo mjesto u borbi za nacionalne interese. Uključio je i znanost, tehniku i tehnologiju, a zahvaljujući njemu hrvatski jezik je ušao u upotrebu i postao predmet izučavanja 1861. godine. Frančić i suradnici (2005) ističu da u to vrijeme standardni jezik dobiva prve normativne priručnike: gramatike i rječnike. Gramatike Vjekoslava Babukića i Antuna Mažuranića te Šulekove rječnike, Richter-Ballman Frölichov rječnik, rječnik Ivana Mažuranića i Jakova Užarevića. Autori (Frančić i suradnici 2005) u tekstu navode da se krajem 19. i početkom 20. stoljeća pojavljuju tri normativna priručnika. Godine 1892. Ivan Broz objavljuje *Hrvatski pravopis*, Tomo Maretić 1899. godine objavljuje *Gramatiku i stilistiku hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* i Broz Iveković 1901. godine objavljuje *Rječnik hrvatskog jezika*. Deset godina kasnije, 1911. godine, Nikola Andrić objavljuje *Branič hrvatskog jezika* u kojem se zalaže za hrvatsku tradiciju. Težnja 20. stoljeća bila je očuvati hrvatski od stapanja sa srpskim jezikom, što je bila želja politike dvije bivše Jugoslavije.

Frančić i suradnici (2005) kao važno obilježje standardnog jezika ističu njegovu normiranost. Hrvatski standardni jezik uređen je normom, tj. pravilima i propisom (normativnim rječnikom). Određene norme hrvatskog standardnog jezika propisuju njegovi stručnjaci. Tko želi raditi u školi, na radiju, novinama ili negdje drugdje u području znanosti mora svladati

standardni jezik jer su knjige, zakoni, propisi i znanstveni radovi njime pisani. (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005) (Samardžija, 1999).

Dalibor Brozović (1976-77, prema Samardžija 1999) u članku o standardnoštokavskoj pravopisnoj problematici ističe kako se suvremena društva ne mogu zamisliti bez standardnog jezika jer razvijeno društvo mora imati pravopisnu normu. Svaki jezični standard ima svoj pismeni oblik i zbog toga mora postojati i pravopisna norma koja njeguje pisani oblik jezika. Također smatra kako je pravopisna norma ujedno i kulturna te ju naziva vrstom jezičnog bontona. Mišljenja je da je standardni jezik jedini sustavan i zatvoren za razliku od neorganskih idioma. Norma standardnog jezika nije samo utemeljena na jezičnom osjećaju i ona se bitno razlikuje od drugih normi. Promatrajući jezične norme Brozović navodi koja područja standardnog jezika norma zahvaća te kako i u kojoj mjeri.

„Većina teoretičara smatra da norma zahvaća prvenstveno (orto)grafijske, fonetske i gramatičke pojave, a da su leksičke dobrim dijelom izvan dometa. U tome se uglavnom svi slažu, razlike postoje prije svega u redosljedu gramatičkoga i fonetsko-fonološkog kompleksa, jer grafijskomu, čini se, priznaju svi prvo mjesto.“ (Samardžija, 1999, str.141)

O normama standardnog jezika piše i Josip Silić (1966, prema Samardžija 1999) te navodi vrste normi: systemske norme, funkcionalne norme i stilističke norme. Systemske norme spadaju u kategoriju najstrožih normi jer one odlučuju o jezičnim činjenicama po načelu *dopustive – nedopustive*. Funkcionalne norme pristupaju jezičnim činjenicama po načelu *književnojezične – neknjiževnojezične* i stilističke po načelu *ove u ovoj – ove u onoj funkciji*. U svakoj normi treba utvrditi kriterije po kojima će se neka upotreba jezika proglasiti pravilnom ili ne. On smatra da je važno da jezična upotreba bude regularna, da odgovara mogućnostima jezika i da bude društveno odobrena. Nadalje, navodi kao značajku norme i uzornu upotrebu jezika koja ovisi o funkcionalnom stilu. Ne postoji jedna jedinstvena, već više oblika iste upotrebe jezika. Također, smatra da normu treba promatrati kao statičnu, ali i dinamičku pojavu. Književni jezik mora udovoljiti zahtjevima stabilnosti da bi mogao sačuvati staro stanje, ali i zahtjevima evolucije kako bi mogao prihvatiti novo stanje. Nekad se stara pravila zamjenjuju novima, a nekad se i nova zamjenjuju starima.

Mihaela Matešić (2013) promatra izvorne govornike i zaključuje da je izrazito važan odnos prema standardnom jeziku s obzirom da je to jezik kojim se poučava. Kompetentnost izvornog govornika može se definirati kao sposobnost da se u njegovim iskazima potvrde lingvistička i sociolingvistička očekivanja određene govorne zajednice, a ta se očekivanja temelje na apstrahiranju iz same te govorne zajednice.

3.1. ZNAČAJKE HRVATSKOGA STANDARDNOGA JEZIKA

Nekoliko bitnih značajki hrvatskoga jezika su: autonomnost, normiranost, polifunkcionalnost te stabilnost u prostoru i vremenu. O značajkama jezika govore Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005) te je prije njih govorio i Marko Samardžija (1999). Autori opisuju značajke hrvatskog jezika i navode da se autonomnost hrvatskog standardnog jezika očituje u njegovom razlikovanju od sva tri hrvatska narječja. Ne podudara se s njima, s dijalektima niti s mjesnim govorima. Poseban je i drugačiji te je stoga autonoman. Također, ističu da je standardni jezik jezik koji se mora učiti jer nije urođen niti jednom živom biću. Norme mogu biti naglasne, pravopisne, gramatičke, leksičke i stilističke.

Prema tim normama pišu se normativni priručnici, a oni su: pravopis, gramatika, rječnik i jezični savjetnik. Polifunkcionalnost jezika govori o njegovoj višestrukoj funkciji koja se odnosi na različite funkcionalne stilove. Najvažniji funkcionalni stilovi su: književnoumjetnički, razgovorni, publicistički, administrativni i znanstveni. Autori stabilnost u prostoru vežu uz razumijevanje govornika standardnog jezika neovisno o njihovom zemljopisnom podrijetlu. Njegovi govornici mogu zadovoljiti sve komunikacijske potrebe. Ta stabilnost omogućuje preciznu komunikaciju svih pripadnika Republike Hrvatske i da ona ne postoji istaknule bi se mnogobrojne razlike u jeziku i komunikacija bi bila otežana. (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005, Samardžija, 1999).

O značajkama jezika govori i Mihaela Matešić (2013) navodeći nekoliko Turnerovih značajki jezika:

1. Njime govore gotovo svi stanovnici u barem jednoj zemlji.
2. Ako se njime govori u više zemalja, nema velikih jezičnih razlika među njima.
3. Njime se ne govori izvan te zemlje ili izvan tih zemalja, osim kao stranim jezikom.

4. Postoji njegov standardni govorni oblik koji je gramatički, leksički i fonološki sličan onom obliku kojim govore gotovo svi stanovnici. Stanovnici smatraju taj standardni govorni oblik pravilnim.
5. Postoji njegov standardni pisani oblik koji je gramatički i leksički sličan onome obliku kojim govore gotovo svi stanovnici.

Matešić (2013) se osvrće na 4. i 5. značajku komentirajući da su one zanimljive za hrvatski jezik. Problem „sličnosti“ govornog oblika hrvatskog jezika s nestandardnim oblicima vrlo je složen. Sličnosti su na navedenim jezičnim razinama veće kada je riječ o nestandardnoj štokavštini, a puno manje kada je riječ o čakavštini i kajkavštini. Čakavsko i kajkavsko narječje nemaju nasuprot sebi jezike kao standarde. Bliskost i sličnost sa standardnim jezikom mogu osjećati svi izvorni govornici bilo kojeg hrvatskog narječja.

Niski varijetet je najviša razina što je prosječan obrazovan hrvatski građanin nužan postignuti u poznavanju strukturalnih normi standardnog hrvatskog jezika. Za većinu akademski obrazovanih građana kao službeni i standardni jezik spontano funkcionira niski varijetet koji je također standardizirani sloj jezika, samo što u njemu ne nalazimo tvorbe i strukture koje pripadaju visokom varijetetu. Potpuni popis značajki oba varijeteta još ne postoji, ali su Silić, Pranjković i Kalogjeri napravili popis nekih značajki (Matešić, 2013).

3.2. NAČELA STANDARDNOSTI HRVATSKOGA JEZIKA

Radoslav Katičić (1995-96, prema Samardžija 1999) nabroja nekoliko načela standardnosti hrvatskog jezika na temelju kojih se zacrtava jezični standard. Takva načela standardizacije iznosili su Bartol Kašić, Ljudevit Gaj i Tomislav Maretić.

Načela standardizacije prema Radoslavu Katičiću:

1. standardna norma određuje što je u jeziku stilski neutralno i stoga neobilježeno
2. hrvatski standardni jezik zasnovan je na novoštokavskom dijalektu jekavskog govora
3. dijalektalna osnovica hrvatskog standardnog jezika nije za nj u svemu mjerodavna
4. od raznih novoštokavskih mogućnosti hrvatski jezični standard daje prednost onim glasovnim likovima koji ostaju tvorbena i morfološki prozirni; npr. *došao, a ne došo*

5. prema karakterističnom stanju u novoštokavskim govorima i u hrvatskom standardnom jeziku izjednačeni su nastavci u dativu, lokativu i instrumentalu množine
6. jezične osobine organske novoštokavštine imaju u hrvatskom standardnom jeziku vrijednost pomnoga i zahtjevnoga, pomalo čak i klasičnog izraza
7. u svojem rječniku hrvatski je standardni jezik najmanje određen novoštokavskom osnovicom; primjeri: *umoran* naprama *trudan*, *vatra* naprama *oganj*
8. među normama standardnog jezika znatno mjesto pripada pravopisnoj

(Samardžija, 1999, str. 297-305)

U drugom članku Katičić (2013) govori o Vijeću za normu hrvatskoga standardnoga jezika kojemu je on bio predstavnik. Vijeće je osnovano 14. travnja 2005. godine od strane ministra Dragana Primorca koji mu je dao zadatak skrbiti o hrvatskom standardnom jeziku. Vijeće je imalo 11 članova i za vrijeme svog postojanja održalo je 27 sjednica. Na tim sjednicama Vijeće je odlučivao o normama hrvatskog standardnog jezika. Ministar Znanosti obrazovanja i sporta Željko Jovanović donio je odluku o ukidanju Vijeća 8. svibnja 2012. godine bez konkretnih razloga. U vrijeme kada je Vijeće postojalo bilo je važno raspravljati o brojnim pitanjima glede hrvatskog standardnog jezika. Na sjednicama se pokazalo da je brojnim pripadnicima hrvatske zajednice teško hrvatski standardni jezik prihvatiti kao svoj. Jezični standard je dobro razvijen, ali je odnos zajednice prema njemu, kako tvrdi Katičić, poremećen. Razlog tomu je put kojim je prošla hrvatska jezična standardizacija. Neke od tema sjednica bile su rasprave o: zadaćama Vijeća i temeljnim pitanjima odnosa hrvatske jezične zajednice prema svom standardnom jeziku, jeziku i dijalektu, temeljnim pitanjima hrvatske pravopisne norme, dentalnim okluzivima, rastavljenom i sastavljenom pisanju, polusloženicama, uporabi stranih riječi, statusu hrvatskog jezika u Europskoj Uniji itd. U članku su također navedene zadaće Vijeća. Neke od njih su: voditi skrb o jeziku, raspravljati o aktivnim pitanjima, upozoravati na primjere nepoštivanja ustavne odredbe, promicati kulturu hrvatskoga standardnog jezika, pratiti jezičnu problematiku itd. (Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika; BR.2 – 4, 2013).

3.3. VARIJETETI HRVATSKOGA STANDARDNOGA JEZIKA

Matešić (2013) nabraja značajke visokog i niskog varijeteta.

Značajke visokog varijeteta jesu:

- kodificirani govoreni ostvaraj novoštokavskih naglasaka
- silazni naglasci samo na prvom slogu
- ostvaraj zanaglasnih dužina
- pomicanje naglasaka na proklitiku
- suprasegmentni minimalni parovi npr. određeni i neodređeni pridjevi
- razlikovanje ostvaraja (dž) i (đ)
- slogotvorni r pod dugosilaznim naglaskom
- jekavizacija, odnosno nejekavizacija
- posvojna zamjenica *njezin*
- padež relativnih zamjenica određen pravilom živog i neživog antecedenta
- propisana upotreba određenih i neodređenih pridjeva i njihova propisana sklonidba i komparacija
- stilističko iskorištavanje aorista i imperfekta
- sklonidba brojeva
- "duži" pridjevski nastavci
- propisana paradigma kondicionala

Značajke niskog varijeteta jesu:

- brojevi i pridjevi kad dolaze uz brojeve ne sklanjaju se
- pridjevi su u sklonidbi najčešće, osim kad su dio imenskoga predikata, u određenom obliku
- na razini izgovora naglasaka znatne razlike od propisanog
- ukinuto pravilo o silaznim naglascima samo na prvom slogu, rijetko se slijede pravila o pomicanju naglasaka, ne ostvaruju se zanaglasne dužine
- slogotvorni r redovito je kratak
- oblik *njen* gotovo redovit

- oslabljen je osjećaj za razliku *svoj* naprama *njen, njegov*, pa čak i *moj, tvoj*
 - relativna zamjenica *koji* u kosim je padežima bez obzira na živi ili neživi antecedent
 - ako se radi aorist i imperfekt slabi pravilo da je aorist od svršenih, a imperfekt od nesvršenih glagola
 - u svim se licima u kondicionalu rabi jedinstveni oblik *bi* uz glagolski pridjev radni
 - nerazlikovanje ostvaraja (dž) i (đ), a uglavnom ni (č) i (ć)
- (Matešić, 2013)

Matešić (2013) ističe da su niskome varijetetu djeca izložena u obrazovnim i drugim institucijama, ali i putem medija: npr. putem televizije, radija, filma, interneta i tiska. On je uočljiv u obiteljima gdje supružnici govore različita narječja, a žive izvan svojih narječnih zajednica. Stoga nije strano da djeca u takvim obiteljima kao materinski idiom koriste niski varijetet standardnog jezika. Gledajući ostatak Hrvatske, danas je sve teže pronaći čistu narječnu situaciju. (Matešić, 2013)

Matešić (2013) smatra da treba postojati svijest o standardnojezičnome i nestandardnojezičnome. Neki govornici niskog varijeteta eliminiraju dokaze da imaju odnos prema jezičnoj pravilnosti, svijest o standardnom i nestandardnom, npr. uporaba zamjenice *šta* umjesto *što*, upitne preoblake bez četice *li*, apokopirani infinitiv. Standardni jezik ne treba poistovjetiti s visokim varijetetom. Visoki varijetet se naziva umjetničkim jezikom. Kad govornik nastoji uzdići niski varijetet na standardni jezik, on ne doseže visoki varijetet nego samo eliminira neke razgovorne i lokalne značajke; npr. postavljat će pitanja koristeći česticu *li*, odustat će od oblika upitno-odnosnih priloga *kak, tak*, ali i dalje neće razlikovati živi od neživog antecedenta u sklonidbi zamjenice *koji* i sklanjat će i određene i neodređene pridjeve u kosim padežima kao određene. (Matešić, 2013)

4. PURIZAM

Jezični purizam, tj. jezično čistunstvo jest težnja jezika ka čistoći. O purizmu kao važnoj značajki hrvatskog jezika između ostalih govore Branka Tafra (1997-98, prema Samardžija 1999) i Mate Kapović (2011), ali s različitih stajališta.

Tafra (1997-98, prema Samardžija 1999) ističe kako su prvi oblici purizma prijevodi tekstova s latinskog jezika. Leksičke praznine prisutne su od samih početaka i zbog njih su pisci išli u potragu za novim riječima. Tražili su hrvatske riječi i to je bio razlog pojave jezičnog purizma iliti čistoće koji se očituje u kalkiranju i tvorbi te u iskorištavanju ukupne pisane baštine i organskih idioma. Purizam je obilježen stvaranjem u vlastitom jeziku i uzimanjem od drugih pisaca, ali iz različitih dijalekata.

Kapović (2011) tumači jezičnu čistoću i težnju jezika ka uklanjanju stranih elemenata i riječi te izvornosti. Kao primjer navodi riječi *rajčica/pomidor/paradajz*. Riječ *rajčica* stvorena je da zamijeni posuđenice, ali i da bi se stvorio neregionalni neutralni izraz za pojmove koji se drugačije nazivaju u različitim dijelovima Hrvatske. Navodi kako nema ništa pogrešno u smišljanju prevedenica za strane riječ, no to se ne bi trebalo nasilno uvoditi u jezik. Zbog različitih promjena u društvu, javile su se i brojne promjene u jeziku.

„Nije uopće sporno da treba osuditi nasilno utjecanje jednog jezika na drugi, da ne govorimo o ekstremnim slučajevima kao što su zabrane upotrebe kojeg jezika, no isto tako treba osuditi nasilno nametanje purizma u jeziku njegovim vlastitim govornicima.“ (Kapović, 2011, str. 85).

Kapović (2011) ističe da je jezično posuđivanje sastavni dio povijesti svakoga jezika. Riječi i neki drugi elementi su se oduvijek posuđivali među jezicima. Dobro je da jezik teži purizmu i svojim riječima i oblicima, ali prisilno nametanje purizma on oštro osuđuje.

O leksičkome purizmu i važnosti Bogoslava Šuleka za hrvatski jezik govori Tafra (1997-98, prema Samardžija 1999). Velik dio njegovih riječi nije ušao u uporabu, ali „život stotina riječi“ počine upravo od njega. Šulek je težio da se što više upotrebljavaju narodne riječi, a kada bi to bilo potrebno tražio bi rješenja u srodnim slovenskim jezicima. Riječi je fonološki i morfološki prilagođavao hrvatskom književnom jeziku. Za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske (NDH) došlo je do tzv. forsiranja domaćih riječi i progona tuđica. Novosadskim dogovorom koji je bio 1954. godine priznate su samo dvije razlike: ekavsko/ijekavski izgovor i latinično/cirilčno pismo.

„Premda je pravopisni rječnik imao karakter pravopisa, o upotrebi varijanata nema govora, pa su se tako našle zajedno riječi Bizant i Vizant, kirurg i hirurg, suputnik i saputnik. Čak se i radio kompromis, pa je iz srpskoga normirana tačka, a iz hrvatskoga zarez. Kasniji pokušaj izrade zajedničkog rječnika i ujednačavanja terminologija pokazao je da je tako zamišljen standardni jezik čista fikcija.“ (Samardžija, 1999, str. 278)

Također Tafra (1997-98, prema Samardžija 1999) komentira kako niti jedan hrvatski govornik nikada neće reći riječ *hirurg* jer je ona za njega potpuno strana. Unatoč rascjepkanosti hrvatskih zemalja i upotrebi stranih jezika, prividno je djelovalo kao da vlada kaos, a da je u svemu bilo reda i sustavnosti jer je težnja bila na izgradnji književnoga jezika. Tafra navodi odlike ove tvrdnje u primjerima purizma jezika, međudijalektalnoj sinonimiji i leksikografskim odrednicama kao pokazateljima leksičke norme. U današnje vrijeme slavenski jezici više nisu davaoci jer je engleski jezik bez konkurencije postao prvi jezik davaoc (Samardžija, 1999).

5. JEZIČNI SAVJETNICI KAO NORMATIVNI PRIRUČNICI

„Jezični savjetnici pojavljuju se kada je stanje jezične kulture loše.“ (Frančić, Hudeček, Mihaljević, 2005, str.34).

Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005) navode kako su jezični savjetnici usko povezani s hrvatskim jezikom. Tvrde da je jezični savjetnik namijenjen ljudima koji imaju nedoumice iz različitih područja jezika, npr. gramatike, leksika, pravopisa ili naglasnih nedoumica. Postoje dvije vrste jezičnih savjetnika; 1. savjetnici rječnici koji obrađuju velik broj predmeta i 2. savjetnici koji daju manji broj savjeta. U nekim savjetnicima postoje objašnjenja u navodima, tj. tumačenja određenih jezičnih pojava. Govoreći jezične pojave Frančić i suradnici (2005) misle na glasovne, morfološke, fonološke, tvorbene, stilističke, leksičke i pravopisne pojave. Bitna i najveća razlika koja jezični savjetnik odvađa od ostalih normativnih priručnika jest njegova višestrukost u područjima jezika. Izgledom podsjeća na pravopis, ali se ipak razlikuju. On obuhvaća jezične probleme na svim razinama, a ne samo na pravopisnoj razini poput pravopisa. U jezičnim savjetnicima javljaju se sve normativne razine hrvatskoga jezika. On upućuje na logičan, točan i pravilan odabir riječi. Jezični savjetnik će ponuditi više rješenja za neki problem gdje nekad i sva ponuđena rješenja mogu biti dobra, ali neka su ipak bolja ili lošija od drugih. Stoga, jezični savjetnik je tu da usmjeri svakog korisnika hrvatskoga jezika na pravilan odabir.

Jezični savjetnici pokazuju purističku težnju hrvatskoga standardnoga jezika. Oni jezici koji nemaju purističke značajke zapravo nemaju niti jezične savjetnike, a hrvatski standardni jezik svakako nije jedan od njih. Ovaj rad će prikazati starije, ali i novije jezične savjetnike kako bi se vidjela razlika u njima te njihova svrha i funkcija.

U radu se prikazuje nekoliko jezičnih savjetnika. To su:

- Stjepko Težak: *Hrvatski naš svagda(š)nji* (1991)
- Stjepan Babić: *Hrvatski jučer i danas* (1995)
- *Jezični savjetnik* u izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (1999)
- Nives Opačić: *Reci mi to kratko i jasno* (2009).

Uz ova četiri suvremena savjetnika, prikazat će se i starija djela autora Vladimira Rožića i Nikole Andrića:

- Vatroslav Rožić: *Barbarizmi u hrvatskom jeziku* (1913)
- Nikola Andrić: *Branič jezika hrvatskoga* (1911)

5.1. SUVREMENIJI JEZIČNI SAVJETNICI

Kao što je navedeno u radu će se prikazati ustroj i sadržaj četiri suvremena jezična savjetnika koji su prikazani s obzirom na organizaciju teksta.

5.1.1. Savjetnici narativnoga tipa

Stjepko Težak (1991) daje široka objašnjenja iz različitih područja, poput gramatike i pravopisa, ali i sociolingvistike, povijesti jezika, lingvostilistike itd. Stjepan Babić (1995) je svoj jezični savjetnik koncipirao kao knjigu podijeljenu na poglavlja, isto kao i Težak.

U Težakovu savjetniku (1991) ima puno tema kojih se on dotiče, a neka od njih su: jezik i jezične promjene, književni jezik, jezik u medijima, pravopis, dvojni oblici, plodnost rječotvorja, riječi u rečenicama, posuđenicama itd. Svako područje je na detaljan način obrađeno s puno objašnjenja i primjera. U poglavljima koja govore o jeziku, njegovoj prošlosti i promjenama Težak objašnjava odnos hrvatskog i srpskog jezika. Tumači žargone, vulgarizme, riječi iz filmova, na radiju itd.

O hrvatskom i srpskom jeziku pisao je i Stjepan Babić (1995) u svom jezičnom savjetniku. Težak, u predgovoru Babićevog savjetnika, napominje kako je knjiga prepuna srbizmima i anglizmima s obzirom na situaciju u Hrvatskoj i da je namijenjena svima onima koji se zanimaju za svoj jezik. Babić u poglavlju *Hrvatski i srpski jezik* piše o razlikama ta dva jezika, purizmu, lomovima hrvatskoga književnog jezika, hrvatskoj normi i srpskom književnom jeziku, pohrvaćivanju, teškoćama itd. U prošlosti su se koristile riječi *korablja*, *horungva*, *drum i talas*, a danas su one zamijenjene riječima *lađa*, *zastava*, *cesta i val*. Tuđice koje su prije bile u uporabi zamijenjene su domaćim riječima zbog purizma u hrvatskom jeziku. Prema Babiću *hljeb* je hrvatska riječ koja se danas više ne koristi, a koja je neutralna riječ srpskoga jezika. *Hljeb* u hrvatskom standardnom jeziku nije značio isto što i *kruh*, nego je označavao oblik kruha. Riječi *hljeb* i *kruh* nisu bile istoznačnice te su se zbog toga obje

upotrebljavale u hrvatskom jeziku. Do promjene u jeziku došlo je kada su Hrvati prije sedam stoljeća promijenili tekst *Očenaša* u kojem su riječ *hljeb* zamijenili riječju *kruh*. Srbi su ostali pri starom obliku i tako je s vremenom *hljeb* izgubio mjesto u hrvatskome jeziku. U članku *Božićno drvce* Babić piše o ratu i situaciji u jeziku. Nabraja tadašnje nazive za *božićno drvce*: *božićno drvo*, *badnje drvce*, *bor*, *jela* i *jelica*. Objlašnja razliku između riječi *bor* i *jelka*: na Božić se u Srbiji ukrašavala *jelka*, a u Hrvatskoj se kitio *bor*.

Nives Opačić (2009) bavi se istom temom. Ona daje prednost *boru* i *božićnom drvцу* te smatra da u hrvatskom jeziku ne dolazi u obzir upotreba imenice *jelka*. Babić (1995) navodi brojne istoznačnice u hrvatskom i srpskom jeziku, npr. *prekrižiti se* (hrvatski jezik) i *prekrstiti se* (srpski jezik), *kraljeznica* (hrvatski jezik) i *kičma* (srpski jezik), *kemija* (hrvatski jezik) i *hemija* (srpski jezik). Nadalje, Babić piše o Brodnjakovom rječniku kao jako važnom priručniku. U rječniku su navedeni izrazi koji su bolji za hrvatski i srpski jezik.

Težak (1991) u području pravopisa ističe važna pravila oko pisanja osobnih imena, kratica, složenica i materijalnih stvari npr. medalja, nagrada. Komentira razliku pisanja riječi *šesto* (*šeststo*) prije i tada. U prošlosti se pisalo *šeststo*, prema tvrdnjama Julija Benešića u *Hrvatsko-poljskom rječniku* (1949). Anić i Silić su se zalagali za pisanje oblika *šesto*. U vrijeme tog djela, Težak navodi kako je u uporabi oblik *šesto*, koji se također i danas korist, a ne *šeststo*. U djelu napominje kako su termini tvrdo i meko *č* uvedeni u jezik, premda oni ne postoje jer su to dva glasa, pa time i dva slova, a ne dva oblika jednoga glasa/slova. Dotiče se i ijekavskog i jekavskog govora. On smatra da ljudi mogu govoriti: *ml'jeko*, *l'jepo*, *t'jesno* sve dok te riječi pravilno zapisuju: *mlijeko*, *lijepo*, *tijesno*. Hrvatska ortoepija dopušta jednosložan izraz samo dok se u pravopisu ništa ne mijenja. Pravila oko primjene ijekavskog i jekavskog izgovora daju se naučiti, tumači Težak.

Babić (1995) se u svome savjetniku također dotiče teme pravopisa. Piše o pravopisnim i glasovnim nedoumicama u jeziku, nepostojanom *e* i atributnome redu. Navodi kako se do 19. stoljeća atribut pisao iza imenice, a poslije se počeo pisati ispred. Danas bi takav poredak obilježavao stil određenog pisca i njegovu umjetničku slobodu, no u pravopisu se atribut obavezno piše ispred imenice, npr. *lijepa majka*, a nikako *majka lijepa*. Babić piše i o vezniku *pošto* kao vremenskom i uzročnom vezniku. Navodi kako se u novije vrijeme upotrebljava u uzročnom značenju, premda je vremenski veznik. Smatra da se kao uzročan veznik smije upotrebljavati samo uz glagole nesvršenog vida, iako misli da je bolje uopće ga ne upotrebljavati u uzročnome značenju. O hrvatskoj pismenosti navodi da su kroz prošlost

stradali jezični priručnici, jezično znanje te jezični osjećaj. Smatra da u svakom narodu postoje slojevi obrazovanja u kojima su neki više ili manje pismeni. Primjer koji je i danas mnogima nejasan je pisanje riječi *drukčiji/drugačiji*. Prema Babiću pravilnije je drukčiji, iako se obje riječi mogu normalno upotrebljavati. Stvar je slobodnog odabira (Težak, 1991) (Babić, 1995).

U savjetniku Težak (1991) objašnjava prijedlog *s* i *sa*. Prije se uvijek pisao prijedlog *sa*, dok danas nije takav slučaj. Danas postoje pravila kojih se treba pridržavati u pisanju tih prijedloga. Dotiče se i teme sibilizacije i prijeglasa za koje daje primjere. Navodi kako novije gramatike donose iznimke. Detaljno objašnjava kada se provodi i ne provodi sibilizacija, kako se provodi i koja su pravila kod sibilizacije. Težak se za prijevoje ne odlučuje birajući jedan oblik, već tumači oba i kako je došlo do njihove uporabe. npr. *prisižem* ili *prisežem*, *zaplicem* ili *zaplećem* i *donašati* ili *donositi*. Nepostojano *i*, prema Težaku, ne bi trebalo biti nepostojano, a kao primjer piše riječ *katolikinja* i *katolkinja* (Težak, 1991).

„Riječ je o *i* koje u književnom jeziku ne bi smjelo biti nepostojano, nego postojano, ali mu tu postojanost u praksi počinju ugrožavati. Naime, u posljednje vrijeme uz pravilno *katolikinja* sve češće čitamo nepravilno *katolkinja*... ..Zagovaratelji katolkinje svoj izbor opravdavaju vjerojatno činjenicom što dobar dio katoličkih štokavaca baš tako zove pripadnice svoje vjere, a kako je štokavština osnovicom našeg standarda, nije teško izvesti zaključak.“ (Težak, 1991, str.68)

Prema Težaku (1991) su i oblik *kuverta* i *koverta* pravilni. Također navodi da brojni ljudi govore i pišu glagol *struktuirati* umjesto *strukturirati*. To objašnjava nedovoljnim ljudskim znanjem. U poglavlju o dvojnim oblicima piše o gramatičkom rodu imenica, množini gradivnih imenica, množini zbirnih imenica, vokativu i prezimenima u vokativu, instrumentalnim nastavcima, deklinaciji tuđih imena i dvostrukim i trostrukim nastavcima u pridjevskoj deklinaciji. Težak objašnjava ovo poglavlje navodeći brojne primjere. U poglavlju *Plodnost rječotvorja* objašnjava različite istoznačnice i njihovu uporabu. U nekim primjerima se sve riječi mogu koristiti, ali u različitim situacijama. Primjer mogu biti riječi *pedagogica*, *pedagoginja* i *pedagoškinja* gdje su sva tri oblika pravilna, ali Težak daje prednost obliku *pedagoginja*.

O primjeru *uskrnsni* i *uskršnji* pišu brojni autori. Težak (1991) tvrdi da su oba oblika u skladu s jezičnom normom te se tako oba mogu koristiti, a on se objašnjavanjem ne opredjeljuje ni za jedan. Babić (1995) također piše o riječima *uskrnsni* i *uskršnji* u svom jezičnom savjetniku. On

daje prednost riječi *uskrсни* jer je starija, sustavnija te stilski neutralna dok riječ *uskršnji* nije. Nives Opačić (2009) u svom jezičnom savjetniku nudi objašnjenje zašto se obje riječi mogu koristiti, ali također daje prednost obliku *uskrсни*.

Savjetnik Stjepka Težaka objašnjava razlike između pojedinih riječi. Tumači razliku između *blagdana* i *praznika*, *svrhe*, *cilja* i *zadatka* te objašnjava značenja riječi *darovit*, *nadaren* i *talentiran*. Prema Težaku, veznik *te* je veznik koji se rijetko pronalazi u vezničkoj, ali i priložnoj funkciji. O rastavnom vezniku *ili* piše da on može sastavljati i rastavljati te za svaki navodi primjere. U poglavlju *Riječi u rečenici* piše o enklitikama, sinonimima, posvojnim genitivom i pridjevima, određenim i neodređenim pridjevima, pokaznim riječima, glagolskom rekcijom, glagolskom imenicom, aktivu, pasivu i ostalim temama. Ističe primjer koji se često pojavljuje u školstvu koristeći povratno-posvojnu zamjenicu *svoj* i posvojnu zamjenicu *vaš* (Težak, 1991).

Već u petom razredu osnovne škole učenik je naučio (ili je barem trebao naučiti) da povratno-posvojna zamjenica *svoji* u tim Preradovićevim stihovima zamjenjuje posvojne zamjenice: *njezin* i *tvojim* i da se posvojne zamjenice (*moj*, *tvoj*, *njegov*, *njezin*, *naš*, *vaš*, *njihov*) zamjenjuju povratno-posvojnomo (*svoj*) kad god se odnose na nešto što pripada subjektu: »Ja imam *svoju* knjigu, a ti si *svoju* izgubio.« Ipak, usprkos tom vrlo jasnom pravilu isti učenik može svakog dana, pa i svakog sata čuti u razredu: »Otvorite *vaše* udžbenike« (mjesto: *svoje* udžbenike) i »Spremite *vaše* stvari« (mjesto: *svoje* stvari). (Težak, 1991, str.160)

Prema Težaku je došlo i do promjene u aktivnim, pasivnim i bezličnim rečenicama. U hrvatskom jeziku se izbjegava pasiv. Prema *Sintaksi* R. Katičića aktivna se rečenica može zamijeniti pasivnom ili obezličjenjem.

„Razlika je u tome što se prema tradicionalnoj gramatici uz bezlično *zida se* ne može biti akuzativ (*kuću*), nego nominativ (*kuća*), a sada Katičić dopušta jedno i drugo.“ (Težak, 1991, str.172).

Prema navodima Težaka, u hrvatskom jeziku se upotrebljavaju riječi *ekipa* i *tim*. Navodi njegovu etimologiju i primjere uporabe. Iznenaduje ga što se u sportu i u školi koristi riječ *tim*. S obzirom na navedene primjere u djelu, smatra kako se u školski sustav trebala uvesti

riječ *ekipa* poput *nastavna ekipa*, ali umjesto toga koristi se *tim* poput *nastavni tim* (Težak, 1991).

Babić (1995) piše o anglicizmima. Nije protiv njihove uporabe, ali protiv njihove nepotrebne uporabe jest. U hrvatski jezik su uvedene brojne riječi za koje Hrvati imaju svoje domaće riječi, ali ih svejedno ne koriste. Prema Babiću to je nepotrebno i on to osuđuje. Primjeri: *AIDS*, *Time-out*, *dream team*, *shopping*, *user* itd.

AIDS. To je engleska skraćenica od Acquired Immunodeficiency Syndrome (sindrom stečene imunodeficijencije) kako piše u Medicinskom leksikonu pod AIDS. Nepotreban i neprihvatljiv anglicizam jer se nikada neće i ne može uklopiti u hrvatski književni jezik. Liječnik Drago Štambuk predložio je da se zove kopnica jer čovjek od te bolesti kopni. Ja sam za kopnicu. Bilo bi mi drago da postane jedina riječ za tu opaku bolest, ali da me tko ne optuži da sam pretjerani čistunac, dopuštam da se upotrebljava francuska riječ sida. To je prihvatljiva tuđica, ako već mora biti tuđica.

Time out (tajm-aut). Košarkaši kao da nisu mogli bez te riječi, a mogli su jer se to hrvatski kaže predah, odmor. Ne samo da se ta riječ nepotrebno upotrebljava u košarci, nego se širi i dalje. (Babić, 1995, str. 68)

Za mnoge anglicizme su se pronašle domaće riječi, ali i dalje je velik broj anglicizama u jeziku. Česti anglicizmi se pojavljuju u računalnim nazivima poput *softver*, *printer* te ljudi koriste te riječi premda postoje domaće: *programska podrška*, *pisač*. U poglavlju *Naše riječi u vremenu i sustavu* Babić piše o riječima koje su izbačene iz hrvatskog jezika, o novouvedenicama, spornim vojnim nazivima, općim imenicama kao vlastitim itd. Prije se govorila *saobraćajna dozvola*, no to se promijenilo u *prometna dozvola*. Također Babić piše o prijedlogu *glede* i ističe kako T. Maretić smatra da je *glede* nepotreban prijedlog, a S. Pavešić ga u svojem jezičnom savjetniku navodi kao arhaizam. Prema Babiću *glede* se može upotrebljavati u hrvatskom jeziku, ali savjetuje da korisnici tog prijedloga pripaze u kojem kontekstu ga koriste. Kao primjer gdje je moguće krivo primanje poruke sadržaja navodi rečenicu *Dobro obučeni vojnici*. Značenje rečenice može biti da su dobro odjeveni ili da su uvježbani. Prema njemu, dovoljno obrazovani ljudi znat će da riječ *obučeni* može imati dva značenja te da se ova rečenica odnosi na dobro uvježbane vojnike. Neke riječi mogu imati više značenja, ali kontekst govori o kojem značenju se radi, premda to nije uvijek slučaj. (Babić, 1995)

„Specijalno obučeni radnici zagrebačkog "Izolatera" zavlače se u kanale... da bi postavili izolacioni materijal. Zbog ulaženja u kanale ne mogu biti bilo kako obučeni, a zbog stručnog posla moraju imati specijalnu naobrazbu. Ima na tisuće primjera gdje su riječi uzete izolirano dvoznačne, ali su zbog različitih konteksta u konkretnoj upotrebi jednoznačne, ali ima primjera i za dvoznačnost kao što upravo navedeni primjer lijepo pokazuje. Za pridjev obučen često ni kontekst nije dovoljan da bi se znalo na koje značenje se misli.“ (Babić, 1995, str. 105)

U poglavlju o tvorbi riječi Babić (1995) piše o mocijskoj tvorbi, sufiksu –ba, sinonimnim sufiksima, promjenama u jeziku i ostalo. Mocijska tvorba odnosi se na promjene roda imenice iz jednog roda u drugi s razlikom u označavanju spola, npr. *čovjek – žena, junak – junakinja, student – studentica* itd. Babić navodi kako su imenice sa sufiksom –ba bolje u hrvatskom jeziku od glagolskih imenica sa sufiksom –nje, –enje, –jenje. Bolje u smislu da se odlično uklapaju u strukturu i sustav jezika. Babić još piše o: lektorima, jeziku javnih glasila, nazivlju, ikavici kao dijelu dijalektalne književnosti, korijenima hrvatskog jezika itd. Slaže se s mišljenjem Dalibora Brozovića da standardizacija počinje u 16. stoljeću. Opisuje kako su u 16. stoljeću postojale pokrajinske književnosti i stvaralaštvo koje se razvijalo u pismeni jezik te se onda javila standardizacija krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Brozovića smatra predanim i političkim jezikoslovcem koji se borio za hrvatski jezik. (Babić, 1995)

„Brozović je svojom smišljenom i profinjenom jezičnom politikom uvijek tražio puta i načina da u teškim vremenima razdrmava unitarističku Jugoslaviju i da u svakoj prilici napravimo po koji korak naprijed k hrvatskoj slobodi.“ (Babić, 1995, str. 270).

5.1.2. Savjetnici rječničkoga tipa

Nives Opačić (2009) je svoj jezični savjetnik koncipirala malo drugačije. Svojim izgledom podsjeća na rječnik. U savjetniku Opačić nudi upute korištenja savjetnika i dodatak nakon istog. U predgovoru napominje kako se hrvatski standardni jezik mora učiti i da ovaj savjetnik može pomoći pri nekim nejasnoćama. Sadrži 1046 natuknica u kojima Opačić nudi kratka objašnjenja pri odabiru jedne varijante. Na kraju knjige je *Dodatak* u kojem se nalazi tablica s glagolima, tablica s mocijskim parovima, pojmovnik i indeks. Navodi znakove i objašnjava njihovo značenje kroz djelo. Jezični savjetnik napisan je abecednim redoslijedom.

Nekoliko primjera s objašnjenjem:

„dobivati ← dobijati Glagol se pogrešno rabi već i u infinitivnom obliku *dobijati*, pa onda i u glagolskim vremenima. Pravilan infinitiv ovoga glagola glasi *dobivati*, pa njega treba sprežati, i to (u prezentu) ovako: ja *dobivam*, ti *dobivaš*, on/ona/ono *dobiva*, mi *dobivamo*, vi *dobivate*, oni/one/ona *dobivaju*. Naravno, i u ostalim glagolskim vremenima bit će: ja sam *dobivao/dobivala*, ja ću *dobivati* itd.“ (Opačić, 2009, str.51)

„ispravak ← ispravka Kad novine netočno prenesu neku informaciju ili izjavu, oštećena strana obično traži da se objavi *ispravak*. No ima i onih koji traže *ispravku*. U hrvatskom jeziku u obzir dolazi samo ispravak (dakle imenica muškog roda).“ (Opačić, 2009, str.81)

„jednostavno > naprosto U hrvatskom standardnom jeziku bolje je jednostavno: to jednostavno nije istina (a ne to naprosto nije istina). Oblik naprosto izveden je od pridjeva prost. No on i nije tak jednostavan. Naime, češće se rabi u značenju grub, neuglađen nego u značenju običan, jednostavan...“ (Opačić, 2009, str. 91)

„kolnik, kolovoz Budući da ove dvije riječi nipošto nisu sinonimi, nije ih dobro upotrebljavati kao da jesu. Zamjena jedne drugom vrlo je česta, no samo u jednom smjeru, što dodatno dokazuje da se one ne mogu niti smiju zamjenjivati. Ako čujemo da je *kolovoz* vrlo oštećen nakon poplave, zapravo ne znamo što da mislimo. Htjelo se reći da je *kolnik* vrlo oštećen od poplave. Naravno, i *kolovoz* je dobra hrvatska riječ, ali kao ime osmoga mjeseca u godini. Nikomu (valjda) ne bi palo na pamet reći da mu je rođendan u *kolniku*. Dakle: *kolnik* je dio ceste ili ulice predviđen za vožnju vozilima, a *kolovoz* je osmi mjesec u godini.“ (Opačić, 2009, str.99)

„mnogo, puno Ako se za oba priloga navode ista značenja, onda nema razloga ikoji od njih potiskivati, odnosno onaj drugi forsirati. *Mnogo* znači u velikoj količini, u velikom broju; puno (npr. jedemo *mnogo* povrća), a isto se tako objašnjava i prilog *puno* – u velikoj količini, u velikom broju; mnogo (on *puno* troši).“ (Opačić, 2009, str 124)

„orginalno ← originalno Ovdje dvojbe nema: *orginalno* ne samo što je pogrešno nego je i odraz primitivizma. Tako govore oni pokondireni pojedinci koji se pošto-poto žele prikazati učenijima nego što jesu. Od lat. *origo, originis* (izvor) ne može biti drukčije nego *originalno*. Naravno, tako se ponaša i imenica *original*, koja se može reći i hrvatski: *izvornik*.“ (Opačić, 2009, str 147)

„zahvaljujući Glagol *zahvaliti* ima u hrvatskom jeziku pozitivno značenje, pa ga ne treba upotrebljavati uza što negativno. Na primjer, rečenica: *Zahvaljujući provalama i krađama, dospio je u zatvor*; nije dobra jer obično ljudi ne zahvaljuju kad ih liše slobode. Treba: *Zbog provala i krađa dospio je u zatvor*.“ (Opačić, 2009, str 229)

Nekoliko primjera bez objašnjenja:

mužev ← muževljev, mješana → miješana, načelo, princip, nakon, kasnije, poslije, sudjelovati ← učestvovati, hulahupke ← hulahopke, hvala na > hvala za, humorističan, humoristički itd. (Opačić, 2009)

Brojni su autori sudjelovali u pisanju *Hrvatskog jezičnog savjetnika* 1999. godine. Autori ovog savjetnika su: Eugenija Barić, Lana Hudeček, Nebojša Koharović, Mijo Lončarić, Marko Lukenda, Mile Mamić, Milica Mihaljević, Ljiljana Šarić, Vanja Švačko, Luka Vukojević, Vesna Zečević i Mateo Žagar. Mnogi drugi književnici sudjelovali su u izradi ovog jezičnog savjetnika koja je trajala godinama. Autori ovog savjetnika ističu kako je taj savjetnik sveobuhvatan i pouzdan jezični priručnik. On je plod teškog dugogodišnjeg rada u kojem je bila potrebna predanost, spoznavanje i praćenje postignuća u jeziku. Savjetnik sadrži oko 80.000 natuknica unutar 1659 stranica. Početni dio savjetnika podijeljen je na poglavlja, a drugi dio savjetnika je u funkciji rječnika (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1999).

„Ovaj savjetnik naime nije savjetnik u tradicionalnome smislu riječi , tj. takav savjetnik koji se svodi na pouke i preporuke za uklanjanje najčešćih jezičnih pogrješaka i nepravilnosti ili koji služi pronalaženju prikladnih načina izražavanja, i koji se u tome iscrpljuje. On naravno jest i to, ali uz to i prije toga on, ispravljaajući i pretpostavljajući nepravilnosti i pogrješke, uspostavlja jedan mogući model općeobvezatnoga, neutralnoga hrvatskoga standardnog jezika; on ispravljaajući i poučavajući, opisuje i prikazuje gramatički ustroj hrvatskog jezika.“ (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1999, str. 10)

Savjetnik (1999) je usmjeren na pojmovni standard i njegovu uporabu. Izvorni urednik tvrdi da je ovaj savjetnik namijenjen svima, tj. da nije namijenjen isključivo za visoko obrazovane ljude. Njime se mogu služiti i manje i više obrazovani korisnici standardnoga jezika.

„Hrvatski jezični savjetnik namijenjen je svima onima koji služeći se hrvatskim standardnim jezikom imaju ikakvih jezičnih poteškoća i nedoumica, bile one gramatičke, leksičke, pravopisne ili naglasne naravi, svima onima kojima je na bilo koji način stalo do jezične pravilnosti i pravilne uporabe jezika – jednom riječju, svima onima kojima je do jezične kulture.“ (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1999, str. 15)

Prvi dio savjetnika sadrži opise i objašnjenja za pojedina područja jezika, dok u drugom dijelu savjetnika tumačenja nema. U ovom savjetniku autori nisu pisali o hrvatskom i srpskom jeziku niti njihovom odnosu, već samo o obilježjima i značajkama hrvatskoga jezika. U savjetniku se također ne piše o posuđenicama drugih podrijetla nego se one samo označe znakom da ne pripadaju hrvatskome jeziku. Kao nedostatak ovog jezičnog savjetnika, urednik navodi ne objašnjavanje normativnih izbora. Autori nisu navodili zašto je jedna leksička jedinica bolja od druge nego su ju samo označili. U savjetniku je na svakoj riječi u rječniku stavljen naglasak, ali u prvom dijelu nije; stavljen je samo na mjestima gdje je nužan. Autori nude uputstva kako se koristi jezični savjetnik prije nego što kreću s tumačenjem. U prvom dijelu savjetnika pišu o različitim oblicima; glagolskim, sibilizaciji, množinskim i određenim i neodređenim pridjevima. Pišu o gramatičkoj normi, hrvatskom jeziku kao sustavu i standardu, hrvatskom standardnom jeziku, štokavskom narječju, jezičnom osjećaju i funkcionalnim stilovima. Ukratko navode obilježja vezano za te teme. Nadalje, pišu o pravopisu, prozodiji, fonologiji, morfologiji, tvorbi, sintaksi (sročnosti), leksiku i onomastici. Nakon toga slijedi detaljnije prikazivanje glasova i glasovnih promjena, morfoloških značajki riječi, glagolskih vremena, pridjeva, brojeva, zamjenica, enklitika i prijedloga. Autori opsežno uz primjere objašnjavaju tvorbu riječi pišući o umanjenicama, uvećanicama, istoznačnicama, prefiksima, sufiksima, složenicama i polusloženicama, analoškoj, individualnoj i mocijskoj tvorbi. U području sintakse autori pišu o infinitivu i njegovim oblicima, instrumentalu, pasivu i sročnosti (kongruenciji). Poglavlje *Leksik* sadrži riječi stranog podrijetla, tuđice, prilagođenice, usvojenice te internacionalizme. Autori također ističu pravopisno točne oblike brojnih riječi, oblika riječi, ustrojstva rečenice, rečeničnih znakova itd. Posljednje poglavlje čini poglavlje o sastavljenom i rastavljenom pisanju u kojem autori opisuju kada se riječi trebaju pisati spojeno, a kada ne. Navodi primjere za svaki oblik riječi; imenice, zamjenice, glagole, pridjeve, brojeve, veznike, prijedloge i priloge. (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1999)

Savjetnički rječnik sastavljen je abecednim redosljedom u kojem su podijeljeni dijelovi za svako slovo.

Primjer nekoliko riječi u jezičnom rječniku:

buva → buha (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1999, str. 419)

deseti puta → deseti put (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1999, str. 467)

razbuđenost -osti, I -ošću, -osti (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1999, str. 1261)

***štediti** → štedjeti (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1999, str. 1429)

žnjeti → žeti (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1999, str. 1644)

životinjica -e, V –e (Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 1999, str. 1644)

5.2. POVIJESNI JEZIČNI SAVJETNICI

U ovome će se dijelu rada prikazati sva jezična savjetnika napisana na početku 20. stoljeća koji su u pretisku objavljena u suvremeno vrijeme.

5.2.1. *Barbarizmi u hrvatskome jeziku V. Rožića*

Vatroslav Rožić (1913) napisao je knjigu *Barbarizmi u hrvatskom jeziku*. Knjiga je treće izdanje, a njoj su prethodila dva izdanja pod nazivom *Barbarizmi u hrvatskom ili srpskom jeziku* 1904. i 1908. godine. Treće izdanje ima najviše barbarizama zapisanih abecednim redoslijedom uz kratka objašnjenja. Napisane su riječi koje se ne bi trebale koristiti u jeziku te je Rožić dao primjere onih riječi koje se mogu koristiti umjesto tih. To izdanje sadrži više od 1250 barbarizama. Knjiga uz kratak uvod, napomenu i riječi sadrži i dodatak te pogovor. U dodatku je Rožić pisao o imenicama s prijedlozima, glagolima s prijedlozima, prijedlozima s padežima, nastavku za 3. lice množine (plurala) prezenta, posvojnim pridjevima s nastavkom –in, vokativu jednine (singulara) i genitivu množine s nastavkom –i te o sročnosti, tj. kongruenciji. U tom dodatku Rožić je ukratko objasnio ove pojmove i dao nekoliko primjera.

Primjeri:

„P o s v o j n i p r i d j e v s nastavkom »in« pravi se samo od imenica, koje znače što živo (ponajviše čeljade), stoga je sasvim pogrešno, kako naši novinari pišu: »H r v a t s k i n« (»Hrvatska« je ime novinama) prijedlog, »H r v a t s k i n i« pristaše i t. d.; to se mora reći: prijedlog »H r v a t s k e«, pristaše »H r v a t s k e« (ima se uzeti genitiv posvojni).“ (Rožić, 1913, str.144)

„S r o č n o s t (kongruencija) – a) P r e d i k a t, koji pripada l i č n o j z a m j e n i c i za 2. l i c e p l u r a l a, mora se udešavati prema g r a m a t i c i (obliku) a ne prema l o g i c

i (smislu); dakle prema 2 licu plur. »Vi« ima se slagati i pridjevni predikat; nije na pr. dobro: *vi ste rekla o* (rekla), *vi ste mislio* (mislila), *vi ste došao* (došla) i t. d. nego *vi ste rekli*, *vi ste mislili*, *vi ste došli* i t. d. bez obzira na rod.“ (Rožić, 1913, str. 146)

Pogovor knjige napisao je Marko Samardžija i u njemu piše o purističkoj i jezikoslovnoj djelatnosti Vatroslava Rožića. Rožića ističe kao marljivog i nepopustljivog jezikoslovca koji je težio ka purizmu i uklanjanju barbarizama iz jezika. Osim purističkih radova, Samardžija navodi da je Rožić pisao o iterativnim glagolima, nastavku –in kod pridjeva i prefiksima se- i du- u hrvatskom jeziku. Prema Samardžiji, Rožić je pripadao drugom naraštaju hrvatskih vukovaca, tj. onom naraštaju na kojeg je značajno utjecao Tomo Maretić. (Rožić, 1913)

Primjeri riječi iz djela uz objašnjenja:

„**astal** je mađarski; treba reći: *s t o l* (sto)“ (Rožić, 1913, str. 9)

„**biti u stanju** (im Stande sein) je germanizam; hrvatski se kaže *m o ć i, j a k b i t i* (podnijeti); na pr. *n i j e s a m u s t a n j u* to učiniti i t. d. treba reći: *n e m o g u* to učiniti, *n i j e s a m j a k* (ne mogu podnijeti da to učinim i t. d.“ (Rožić, 1913, str. 11)

„**cijelj** je riječ načinjena prema njemačkome: *das Ziel*, ali će biti bolje reći: *c i l j*.“ (Rožić, 1913, str. 13)

„**čizma**; bolje čizma.“ (Rožić, 1913, str. 15)

„**ćuprija** je turski; hrvatski je: *m o s t*.“ (Rožić, 1913, str. 16)

„**doba** se ne deklinira; dakle: *ovo d o b a*, *ovoga d o b a* (a nikako ove dobe, ovoj dobi, ili: ovomu dobu) i t. d.; kad znači: *d a s A l t e r, a e t a s*, onda se govori: *d o b* (g. dobi); na pr. *mi smo jedna d o b*.“ (Rožić, 1913, str. 18)

„**-elan** nije dobro uzimati u nekim tuđim (ponajviše latinskim) riječima mjesto nastavka »*a l a n*«; dakle: *a k t u a l a n, o f i c i j a l a n, s p e c i j a l a n* i t. d.; a ne *aktuelan* i t. d.; koje je prema njemačkom *a k t u e l l* i t. d.“ (Rožić, 1913, str. 24)

„**fela** je mađarska riječ; hrvatski je *v r s t a*.“ (Rožić, 1913, str. 25)

„**gordost** je nepotreban barbarizam mjesto: *p o n o s ili o h o l o s t*, kako kada već zatreba.“ (Rožić, 1913, str. 26)

„**halabuka, halabučiti** je kajkavski; štokavski je: *b u k a, b u č i t i*.“ (Rožić, 1913, str. 27)

„**imetak** je kajkavski; bit će bolje: *i m u t a k, i m a n j e, i m u ć e, i m a ć e*.“ (Rožić, 1913, str. 29)

„**jur** (jurve) bit će danas već arhaizam; bit će književnije mjesto »jur« reći: *v e ć*.“ (Rožić, 1913, str. 35)

„**kihati** (kijati) ima prezent *k i h a m* (kijam, aš, i t. d.) a ne: *k i š e m*.“ (Rožić, 1913, str. 37)

„**listonoša**; bolje: p i s m o n o š a.“ (Rožić, 1913, str. 43)

„**lješina** je turska riječ; bolje: s t r v i n a, m r c i n a; kad je govor o čeljadetu; m r t v a c, tko upotrebljava tursku riječ, neka je piše: l e š.“ (Rožić, 1913, str. 44)

„**molitva** n a k o g a ili n a š t o nije dobro nego: m o l i t v a k o m e ili č e m u ; na pr. ovo je m o l i t v a B o g u (a ne: na Boga).“ (Rožić, 1913, str. 47)

„**nadomjestiti** nije narodna riječ nego: n a k n a d i t i, n a d o k n a d i t i.“ (Rožić, 1913, str. 49)

„**-nji** (tada-, svagda-, svakida-, ovda-, onda-, nekada-nji i t. d.) nije književno nego –š n j i (tada-, svagda-, ovda-, onda-, nekada-šnji).“ (Rožić, 1913, str. 57)

„**obzirom**; vidi: s o b z i r o m.“ (Rožić, 1913, str. 59)

„**podčiniti**; vidi: p o t č i n i t i.“ (Rožić, 1913, str. 72)

„**Ruska** nije štokavska riječ nego: R u s i j a.“ (Rožić, 1913, str. 101)

„**siromak**; bolje s i r o m a h.“ (Rožić, 1913, str.103)

„**špilja**, treba reći: s p i l j a.“ (Rožić, 1913, str.114)

„**tjedan** je kajkavski; štokavski je n e d j e l j a, s e d m i c a.“ (Rožić, 1913, str.117)

„**utisak** je germanizam prema: E i n d r u c k; bolje: d o j a m; ispor. dojam.“ (Rožić, 1913, str.125)

v. „**aroš, varoški** je mađarski, hrvatski je g r a d, g r a d s k i.“ (Rožić, 1913, str.129)

„**zaručiti se** s k i m e nije dobro nego: z a r u č i t i k o g a (bez se i akuzativ); dakle: z a r u č i o d j e v o j k u (a ne: zaručio se s d j e v o j k o m).“ (Rožić, 1913, str. 137)

„**žao** (die Beschwerde, qoerimonia); bit će bolje: ž a l b a.“ (Rožić, 1913, str.140)

5.2.2. *Bраниč jezika hrvatskoga N. Andrića*

Osim Vatroslava Rožića, ka purizmu težio je i Nikola Andrić (1911). Knjiga je drugo izdanje koje se u odnosu na prvo smatra novim, dopunjenim izdanjem. U samom uvodnom dijelu nalazi se poglavlje *Pristup* u kojem se piše o člancima i čistoći hrvatskoga jezika. Kao problem se navodi zaboravljanje književnika na gramatiku i stilistiku, posebno na stvari koje su odavno trebale biti usvojene jer su ranije utvrđene u jeziku (Andrić, 1911).

„U velikoj su zabludi oni naši suradnici, koji misle, da je hrvatski književni jezik još neutvrđen u poredjenju s jezicima velikih naroda, pa da se kod nas ne da ništa pozitivno

naučiti, jer im urednik – bog sveti zna po kojim pravilima! – može svaku riječ izmijeniti, pa i članak odbaciti. No nije ni kod velikih naroda sve zlato, što se sija, pa i oni uz znatan broj spremnih i pokušanih radenika neprestano i neumorno tešu, dovijaju se i dogovaraju.“ (Andrić, 1911)

Pisac *Pristupa*, čije ime je nepoznato, navodi kako je jezik živ organizam koji se mijenja jer dolazi u nove položaje kojima se treba prilagoditi te ga zbog toga trebamo učiti. Pisac se također dotiče Nijemaca i primjera njemačkih novina i članaka, tj. književnog života te njihov jezik ističe kao jezik koji se stotinu godina mijenja i doraduje. Time opravdava nužne promjene i radove u hrvatskom jeziku jer je on tek u svom književnom početništvu. Ističe i važnost Ivana Broza koji je iznosio brojne pogreške koje treba izbjegavati tako da se njima ne bi trovala ljepota jezika i govora. Na kraju ovog poglavlja nalazi se pismo profesora Vatroslava Jagića koje je napisao svome učeniku Nikoli Andriću. Andrić je poslao primjerak prvog izdanja svome profesoru te tražio njegov sud o knjizi. U tom pismu se mogu vidjeti povijesni pogledi i način izražavanja u njegovo vrijeme. Nakon pisma slijedi novo poglavlje, to jest sam *Branič*. U *Braniču* se nalaze brojne riječi književnoga jezika i njihovo tumačenje. Riječi nisu poredane abecednim redoslijedom, ali u *Sažetku*, koji slijedi nakon *Braniča*, naveden je popis riječi abecednim redoslijedom. Uz popis riječi nalazi se broj stranice na kojoj se ta riječ može pronaći. Nije navedena samo jedna riječ, nego više oblika jedno te iste riječi; primjerice *obojica*, *obje* i *oboje*. U sažetku ima 484 natuknica s riječima koje se mogu pronaći u *Braniču*. *Branič* je numeriran brojevima od jedan do sto te unutar tih natuknica se nalaze sve ove riječi. U *Braniču* Andrić piše o imenicama, pridjevima, zamjenicama, priložima te pravilnim i nepravilnim izrazima u jeziku. Opisuje određene probleme u jeziku objašnjavajući ih, dajući pogrešne izraze koji se koriste, a zatim navodi pravilne (Andrić, 1911).

Nekoliko primjera:

„ – »Princ Napoleona o ž e n i o je belgijsku princezu Klementinu.« I to je njemački mišljeno: geheiratet s akuzativom. Kod nas momak ne može oženiti djevojku, nego je može uzeti (za ženu) ili oženiti se njome (bez »s«). Kod nas otac ili mati žene sina, a kćer u d a j u, kao što se i sin može sam oženiti, a kćer udati. – Doticati se ovih stvari već je banalno, a ipak moramo, jer je sramota za novinarski jezik upotrebljavati svaki čas ovakove besmislice jezične.“ (Andrić, 1911, str. 26)

„ – Gramatika nas uči da imenicu d o b a (die Zeit, tempus) ne smijemo deklinirati. Valja dakle da govorimo i pišemo: gluho doba noći, u to doba godine, iz doba kralja

Zvonimira. I uvijek je srednjega roda. Ali već ne smijemo pisati: u našem doba, s tim doba itd. Zašto? Jer se tako nigdje ne govori. Riječ se ova umrtvila do jednog jedinog oblika, koji se najprirodnije upotrebljava samo za nominativ, genitiv i akuzativ singulara, a već mnogo rjeđe za iste padeže u pluralu..." (Andrić, 1911, str. 57)

Za uzrok neki kažu »p o v o d«. Ova riječ znači u prvom redu: ular, povodac ili uže, na kojemu se vodi konj. Stulli je zapisao »povod« (occasio) u značenju zgoda, prilika, der Anlass, pa je i Karadžić u prvi kraj upotrebljava u ovom značenju. U potonjim dijelovima ne piše je više. (Br.-Iv. rj., II., str.154). U ovom značenju narod više nikako ne razumije to riječi. Česi su nam je ostavili. U k n j i ž e v n i m raspravama kazujemo ipak n. pr. »Povodom dubrovačkih tudjinaka od L. Zore«. (Andrić, 1911, str.77)

„ – » P l a k a t i s e«. – I ovo je toliko »obljubljena« sveza u zagrebačkih pisaca. Glagola »plakati« s refleksivnim »se« nema. Bit će po svojoj prilici kajkavski ostatak. Štokavska narodna poslovice glasi: Tko za svijetom plače, bez očiju ostane. Impersonalno može se reći samo: plače mi se, kao: pjeva mi se, jede mi se. – Inače ima nekoliko perfektivnih s l o ž e n i c a sa »se« od istoga glagola: isplakati se, naplakati se, rasplakati se, uplakati se, ali imperfektivni osnovni glagol ne javlja se nigdje sa »se«. (Andrić, 1911, str.94)

„ – Rijetko kad primamo u ruke knjigu ili rukopis, u kojem bi relativni i interogativni adverab »k ad « i »k a d a« bio pravilno upotrebljavan. Gotovo svi pišu teški »kada«, gdje mu je mjesto i gdje nije, a u većini slučajeva dostajao bi i goli »kad«. U tom poslu bit će najpoučniji Broz-Iveković rječnik, koji od neko sto primjera iz najboljih pisaca i narodnih tvorevina ima samo t r i »kada« i to – jedino u stihovima... (Andrić, 1911, str. 136)

Na kraju knjige nalazi se *Pogovor* kojeg je napisao Marko Samardžija. Prema Samardžiji ovo djelo nastalo je kao Andrićevo nezadovoljstvo brojnim zastranjivanjima u jeziku te sve većim nemarom za purizam u jeziku. Mnogi smatraju da je jezik još neutvrđen u usporedbi s jezicima drugih velikih naroda, no Andrić to smatra pogrešnim. Smatra da bez učenja i razvoja jezičnog osjećaja nitko ne može ovladati jezikom, a veliki narodi, poput pripadnika njemačke jezične kulture, su svoj jezik usvojili upravo učenjem i razvojem jezičnog osjećaja. Samardžija tvrdi da većina natuknica u ovom Braniču pripada leksičko-semantičkoj jezičnoj razini.

„Iako je malo zapisa za koje se može reći da obrađuju određeni problem samo na jednoj razini (npr. morfološkoj) ne zahvaćajući bez velike nužde u druge razine, što je većinom posljedica stanovite Andrićeve nediscipline u pisanju koja mu je u kritičara priskrbila znatnih prigovora, utemeljeno se može reći da gotovo polovica obrađenih problema pripada leksičko-semantičkom području. Iz same knjige nije moguće pouzdano razaznati je li takva prevaga leksičko-semantičkih pitanja nad ostalima izrasla iz onodobne hrvatske jezične prakse i njome uvjetovana ili je samo posljedica autorova izbora..." (Andrić, 1911, str. 153)

Ovo drugo izdanje Braniča, navodi Samardžija, vidljivo se razlikuje od prvog. Oko pedeset razlika može se podijeliti u četiri skupine; promjene u leksičkoj i morfološkoj razini, preformulacije i stilizacija teksta iz prvog izdanja, dopune, tj. novo pisani dijelovi teksta i uklanjanje nekih dijelova teksta (Andrić, 1911).

6. **NORMATIVNE NAPOMENE U UDŽBENICIMA HRVATSKOGA JEZIKA ZA NIŽE RAZREDE OSNOVNE ŠKOLE**

Kao što je dosad rečeno, jezični savjetnici vrsta su jezičnih priručnika koji govornicima svoga jezika pomažu pri ovladavanju norme, u ovom slučaju ovladavanju norme hrvatskog standardnog jezika. Budući da sustavno proučavanje jezika započinje u prvom razredu osnovne škole htjeli smo istražiti na koji se način normativni savjeti navode u udžbenicima nižih razreda osnovne škole. S tom svrhom smo proveli kvalitativnu analizu 19 udžbenika. Rezultati će biti prikazani kronološki po razredima te pojedinačnim udžbenicima za svaki razred.

Prema *Nastavnom planu i programu* (2006) hrvatski jezik je izrazito važan nastavni predmet čije učenje započinje u prvom razredu. Nastava hrvatskog jezika usko je povezana s ostalim predmetima jer se svi drugi predmeti uče upravo na hrvatskom jeziku. Cilj nastave hrvatskog jezika je osposobiti učenika za jezičnu komunikaciju i usvajanje sadržaja ovog, ali i ostalih nastavnih predmeta. Od učitelja se zahtjeva da sadržaje približi učeniku, da od njih formira učenike koji znaju komunicirati i pisati na hrvatskom jeziku. Također, zadaća učitelja je da osvijesti osjećaj standardnosti jezika te razlike između standardnog jezika i zavičajnog idioma.

U prvom razredu osnovne škole učenici usvajaju jezične djelatnosti slušanje, govorenje, čitanje i pisanje. Iz područja jezika učenici usvajaju glasove i slova te njihovo govorenje i pisanje. Uče čitanje i pisanje riječi, rečenica, interpunkciju i veliko početno slovo u rečenicama. Iz područja jezičnog izražavanja učenici se uče slušati i govoriti na standardnom jeziku. Iz područja književnosti uče što je to priča, pjesma, igrokaz i slikovnica te tko su likovi. Iz područja medijske kulture uče o predstavi, knjižnici i animiranom filmu. Jezični savjeti u tekstu nisu toliko zastupljeni jer njih govori i tumači učitelj. Učenici u 1. razredu tek razvijaju svoje jezične sposobnosti i uče se čitati stoga veliki broj jezičnih savjeta ni ne može biti prisutan (*Nastavni plan i program*, 2006).

U drugom razredu osnovne škole učenici iz područja jezik uče o imenicama, velikom početnom slovu, vrstama rečenice, redu riječi u rečenici, slogovima, otvornicima i zatvornicima, skupovima ije/je/e/i, pravilnom pisanju niječnica te pisanju riječce li. Učenici iz područja jezičnog izražavanja uče o govorniku i sugovorniku, pripovijedanju, opisivanju, obavijesti, izvješćivanju, izražajnom čitanju, stvaralačkom pisanju i pisanju poštivajući

pravopisnu normu. Uče o dijelovima pjesme, redosljedu događaja u priči, glavnim i sporednim likovima, bajci i igrokazu iz područja književnosti. Od medijskih sadržaja uče o filmskoj priči, kazalištu, televiziji i dječjim časopisima (Nastavni plan i program, 2006).

U trećem razredu učenici iz jezika uče o imenicama, velikom početnom slovu, umanjenicama i uvećanicama, glasovima i slovima č i ć, skupovima ije/je/e/i, glagolima, pridjevima, kraticama i dvotočju i zarezu kod nabiranja. Iz područja jezičnog izražavanja razvijaju sposobnost slušanja i govorenja, pisanja poštujući pravopisnu normu te sporazumijevanja na standardnom jeziku. Vježbaju pripovijedanje, stvaralačko pisanje, stvaraju priče, obavijesti, izvješća i sudjeluju u raspravi. U književnost ulazi tema, šaljiva pjesma, izgled i ponašanje lika, usporedba, povezanost događaja s vremenom, mjestom i likom, pripovijetka, basna i dječji roman. Iz medijske kulture uče o dječjem filmu, radiju i radijskoj emisiji te korištenju enciklopedije u knjižnici (Nastavni plan i program, 2006).

U četvrtom razredu učenici iz područja jezika uče o imenicama, glagolima, glagolskim vremenima, pridjevima, upravnom i neupravnom govoru, velikom početnom slovu, kraticama, izgovoru i pisanju glasova, pisanju posvojnih pridjeva te književnom jeziku i zavičajnom govoru. Iz područja jezičnog izražavanja učenici uče pripovijedati, samostalno stvarati priču, opisivati, govorno i negovorno se sporazumijevati, pisati pismo, izražajno čitati, pisati poštujući pravopisnu normu i sudjelovati u raspravi. Iz područja književnosti učenici usvajaju određivanje teme u prozi i pjesmi, razvijaju vidni i slušni doživljaj, uočavaju ritam u pjesmi, uvod, zaplet i rasplet u priči, personifikaciju, i odnose među likovima. Također uče i dijelove teksta i književne vrste. Iz područja medijske kulture uče o dokumentarnom filmu, računalu, uspoređuju film s književnim djelom i uče se služiti s rječnikom i školskim pravopisom (Nastavni plan i program, 2006).

Kako bi učenici usvojili hrvatski standardni jezik, u udžbenicima su navedene standardološke, odnosno normativne napomene. Slijede primjeri standardoloških napomena i savjeta iz udžbenika hrvatskog jezika od 1. do 4. razreda osnovne škole.

6.1. UDŽBENICI ZA PRVI RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

Napravljena je kvalitativna analiza sljedećih udžbenika za prvi razred osnovne škole:

- Bežen, A., Budinski, V. (2000). *Prvi koraci, početnica za prvi razred osnovne škole.*
- Štanger Velički, V., Jakovljević Rogić, S. (2009). *Početnica knjiguljica tiskana slova, udžbenik za prvi razred osnovne škole.* Zagreb: Alfa
- Zokić, T., Bralić, J. (2008). *Tajna slova 1, početnica za prvi razred osnovne škole.* Zagreb: Školska knjiga
- Španić, A., Jurić, J., Vrabec, M. (2006). *Kap, kap... slova slap, početnica.* Zagreb: Školska knjiga
- Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. (2004). *Zlatni dani 1, 2. dio, početnica, hrvatski jezik i književnost za prvi razred osnovne škole.* Zagreb: Školska knjiga
- Zokić, T., Vladušić, B. (2014). *Slovo po slovo 1, početnica – tiskana slova.* Zagreb: Školska knjiga
- Zokić, T., Vladušić, B. (2014). *Slovo po slovo 1, početnica – pisana slova.* Zagreb: Školska knjiga

6.1.1. Prvi koraci

Početnica *Prvi koraci* autora Bežen i Budinski iz 2000. godine. Početnica je 1. izdanje te se u njoj nalaze upute za učenje pisanja formalnih i rukopisnih slova. Knjiga je starija pa se u njoj navodi stariji naziv, a to su tiskana i pisana slova. Također, početnica ne sadrži jezične savjete. Za svako slovo je nacrtan način pisanja tog slova, napisane su riječi i rečenice, tj. neki manji tekst.

Primjer:

„URA, USKRS, UČITI ; URA IDE TIKA, TAKA. SVAKO JUTRO BUDI ĐAKA.,, (Bežen, Budinski,2000, str. 18)

6.1.2. Početnica knjiguljica, tiskana slova

U početnici *Početnica knjiguljica, tiskana slova* iz 2009. godine autora Velički i Rogić nalaze se predvježbe za čitanje i pisanje slova. Osim slova učenici imaju i tekstove te zadatke uz pjesme i priče. Jezični savjeti su istaknuti u tekstu; napisani su crvenim slovima, pozadina im je žuta i uokvireni su. Na kraju knjige su pjesme i priče bez jezičnih napomena i savjeta te rastavljanje riječi na slogove.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„NA KRAJU SVAKE NAPISANE REČENICE NALAZI SE NEKI ZNAK. TAJ ZNAK MOŽE BITI TOČKA(.)“ (Velički, Rogić, 2009, str. 41)

„IMENA UVIJEK PIŠEMO VELIKIM POČETNIK SLOVOM.“ (Velički, Rogić, 2009, str. 48)

„PRVU RIJEČ U REČENICI UVIJEK PIŠEMO VELIKIM POČETNIM SLOVOM.“ (Velički, Rogić, 2009, str. 50)

„NA KRAJU REČENICA KOJIMA NEŠTO PITAMO NALAZI SE UPITNIK (?)“ (Velički, Rogić, 2009, str. 68)

„NA KRAJU REČENICA KOJIMA USKLIKUJEMO (ČUDIMO SE, LJUTIMO ILI RADUJEMO) NALAZI SE USKLIČNIK (!)“ (Velički, Rogić, 2009, str. 76)

6.1.3. Tajna slova 1

Početnica *Tajna slova 1* iz 2008. godine, autori su Zokić i Bralić. Početnica je podijeljena na dva dijela: globalno čitanje i carstvo slova. U globalnom čitanju učenici uče čitati slova, riječi i rečenice, a pri tome im pomažu sličice. U carstvu slova uče pisati velika i mala tiskana slova, riječi i rečenice. Uz to imaju postavljena pitanja i zadatke. Jezični savjeti u početnici označeni su cvjetićem i riječ koja se tumači istaknuta je crvenom bojom.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„Prva riječ u rečenici uvijek se piše velikim početnim slovom.“ (Zokić, Bralić, 2008, str. 187)

„Zapamti: Imena pišemo velikim početnim slovom.“ (Zokić, Bralić, 2008, str. 188)

„Nazive mjesta pišemo velikim početnim slovom.“ (Zokić, Bralić, 2008, str. 189)

6.1.4. Kap, kap... slova slap

Španić, Jurić i Vrabc autori su početnice *Kap, kap... slova slap* iz 2006. godine. Sadržaj ove početnice čini globalno čitanje, učenje formalnih i rukopisnih slova. U početnici su naznačeni uokvireni zadaci za učenike, pitanja, ali i neke upute poput „IZGUBIŠ LI NEŠTO U ŠKOLI PRVO SE OBRATI PRIJATELJIMA U SKUPINI, A POTOM ZA POMOĆ ZAMOLI UČITELJA.“ (Španić, Jurić, Vrabc, 2006, str. 27)

Jezičnih savjeta u ovoj početnici nema.

6.1.5. Zlatni dani 2

Autori početnice *Zlatni dani 2. dio* su Centner, Peko i Pintarić iz 2004. godine. U ovom prvom izdanju početnice, sadržaj je podijeljen na *učim pisana slova* i *čitam i pišem*. U svakom poglavlju se nalaze zadaci za učenika; razmisli, razgovarajmo i stvaraj. Na kraju svakog poglavlja je ukratko ponavljanje; NAUČILA/NAUČIO SAM. Jezični savjeti istaknuti su u početnici te su uokvireni bojom.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„Imena i prezimena pišu se velikim početnim slovom.“ (Centner, Peko, Pintarić, 2004, str. 55)

„Prvu riječ u rečenici pišemo velikim početnim slovom. Na kraju rečenice stavljamo točku(.), upitnik (?) ili uskličnik (!).“ (Centner, Peko, Pintarić, 2004, str. 63)

„Rečenicama koje na kraju imaju točku nešto izjavljujemo. Zovu se izjavne rečenice.“ (Centner, Peko, Pintarić, 2004, str. 69)

„Na kraju rečenice kojom se izriče osjećaj, želja ili zabrana stavlja se uskličnik. Te rečenice na kraju imaju uskličnik i zovemo ih uskličnim rečenicama.“ (Centner, Peko, Pintarić, 2004, str. 70)

„Na kraju rečenica kojima nešto pitamo stavimo upitnik(?). Te rečenice zovemo upitnim rečenicama. U pitanju se često služimo riječcom li. Riječcu li uvijek pišemo odvojeno.“ (Centner, Peko, Pintarić, 2004, str. 70)

„Redne brojeve pišemo riječima prvi/prva, drugi/druga... ili brojkama 1.,2.,3.,... Kada ih pišemo brojkama, iza brojke stavljamo točku.“ (Centner, Peko, Pintarić, 2004, str. 76)

„Imena gradova i sela uvijek pišemo velikim početnim slovom.“ (Centner, Peko, Pintarić, 2004, str. 90)

„Uočila/uočio si da se prije nabiranja stavlja dvotočka. Riječi koje se nabiraju odvajamo zarezom.“ (Centner, Peko, Pintarić, 2004, str. 99)

„Prva riječ u imenu škole piše se velikim slovom. Velikim slovima pišemo i imena i prezimena ljudi po kojima je škola nazvana. Ima li škola poseban naziv, i to ime škole pišemo velikim slovom.“ (Centner, Peko, Pintarić, 2004, str. 113)

6.1.6. Slovo po slovo 1, tiskana slova

U Početnici *Slovo po slovo 1, tiskana slova* iz 2014. godine učenici uče čitati i pisati tiskana (formalna) slova. Autori početnice su Zokić i Vladušić. Sadržaj je podijeljen na mala i velika tiskana slova. Kod pjesmica i priča nema napomena za značenje riječi. Uz tekst se nalaze pitanja i zadaci za učenika. Jezični savjeti su istaknuti, uokvireni i glavni pojmovi su napisani crvenom bojom kako bi bili uočljivi.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„NA KRAJU REČENICE JE TOČKA.“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 54)

Eno Ivine mame! -> REČENICA --> NA KRAJU REČENICE JE USKLIČNIK. (Zokić, Vladušić, 2014, str. 65)

Ima li Nikola olovku? → REČENICA → NA KRAJU REČENICE JE UPITNIK (Zokić, Vladušić, 2014, str.77)

UPITNIK JE NA KRAJU REČENICE KOJOM NEŠTO PITAMO. (Zokić, Vladušić, 2014, str. 94)

USKLIČNIK JE NA KRAJU REČENICE KOJOM NEŠTO UZVIKUJEMO. (Zokić, Vladušić, 2014, str. 104)

6.1.7. Slovo po slovo 1, pisana slova

Nastavak prošle početnice zove se *Slovo po slovo 1, pisana slova* (2014). Autori i godina su isti. Sadržaj čine mala i velika pisana (rukopisna) slova i čitanka. Autori prikazuju način pisanja rukopisnih slova te se učenicima zadaju zadaci kojima vježbaju pisanje. Jezičnih savjeta u ovoj početnici ima samo nekoliko, ali je zato ona puna tumačenja nepoznatih riječi i učenju njihova značenja.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„Rečenicu pišemo velikim početnim slovom. Na kraju rečenice je točka.“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 28)

„Rečenicu započinjemo velikim početnim slovom.“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 30)

„Imena pišemo velikim početnim slovom.“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 34,36)

„Na kraju rečenice je USKLIČNIK.“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 44)

„Na kraju rečenice je UPITNIK.“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 48).

Nekoliko primjera tumačenja nepoznatih riječi:

„*slovkaju – čitaju slovo po slovo“ (str. Zokić, Vladušić, 2014, str. 6)

„*malina – voće crvene boje“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 14)

„*motri – promatra, gleda, *snen – pospan, *liježu – idu spavati“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 22)

„*svadba-vjenčanje, *svatovi – uzvanici, gosti na vjenčanju, svadbi, *živica – živa ograda od grmlja“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 38)

„*porječati se – posvađati“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 62)

„*tračak – zraka Sunca“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 94)

„*okulist – liječnik za oči, *doli – nego“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 118)

„*fućkanje – zviždanje“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 126)

„*reciklirati – ponovno upotrijebiti otpatke“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 154)

„*nesanica – nespavanje“ (Zokić, Vladušić, 2014, str. 173)

U dva od sedam udžbenika, za prvi razred osnovne škole, jezičnih savjeta uopće nema, dok ih u ostalima ima malo. Većina udžbenika za prvi razred osnovne škole sadrži malen broj jezičnih savjeta iz područja pravopisa. Jezičnih savjeta iz područja gramatike nema uopće. Učenici u prvom razredu uče čitati i pisati glasove i slova te je stoga središte pozornosti na tim elementima. Većina udžbenika nema objašnjene nepoznate riječi jer ih vjerojatno kroz obrađivanje cjeline učitelj tumači učenicima, no u nekim udžbenicima su one istaknute ispod teksta i objašnjene.

6.2. UDŽBENICI ZA DRUGI RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

Napravljena je kvalitativna analiza sljedećih udžbenika za drugi razred osnovne škole:

- Marjanović, V., Škribulja, A., Gabelica, M., Gredelj, R. (2014). *Hrvatski na dlanu 2, čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za drugi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil
- Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. (2006). *Zlatni dani 2, udžbenik hrvatskoga jezika i književnosti za drugi razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga
- Budinski, V., Diković, M., Ivančić, G., Veronek Germađnik, S. (2010). *Priča o jeziku 2, udžbenik hrvatskoga jezika za drugi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil
- Runac Marjanović, V., Škribulja A., Ivić, S., Krmpotić, M., Kukić, G., Rep, S. (2010). *Sretni koraci 2, hrvatski jezik i čitanka za drugi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil

6.2.1. Hrvatski na dlanu 2

Udžbenik *Hrvatski na dlanu 2* napisali su autori Marjanović, Škribulja, Gabelica i Gredelj 2014. godine. Jezični savjeti su istaknuti, također i ovdje ima tumačenja nepoznatih riječi i uputa za rad.

Nekoliko primjera tumačenja nepoznatih riječi:

„cmoljavi – koji plaće bez pravog razloga, džemper – pleteni odjevni predmet, fritula – okruglica od krumpirova tijesta pržena u ulju;uštipak, famozni – o kojemu se mnogo govori;slavan, kuštrava – raščupana, mrzovoljna – koja je loše volje (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 7)

„hello – pozdrav na engleskom jeziku, kompić – u pjesmi računalo; naziv za prijatelja od milja;dragosti, muzej – zgrada u kojoj se čuvaju, izlažu i proučavaju vrijedni predmeti“ (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 8)

„predah – kratak odmor, zboriti – govoriti, krasiti – ukrašavati“ (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 10)

„vlaga – vodena para u zraku ili čvrstoj tvari, čas – trenutak, tren“ (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 20)

Jezični savjeti iz udžbenika:

„U istaknutim rečenicama nalazi se niječnica NE. Niječnicu NE pišemo rastavljeno od ostalih riječi. Niječnicu NE pišemo sastavljeno s drugim riječima u ovim primjerima: nedostaje, nemoj, neću, nemam.“ (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 27)

„Kad nam pri pisanju riječ ne stane u redak, rastavljamo ju na dva dijela. Riječi možemo rastavljati na više načina. Znak koji stavljamo između dvaju dijelova riječi naziva se spojnica.“ (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 43)

„Riječca li u upitnim se rečenicama piše rastavljeno od drugih riječi.“ (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 47) da

„U izgovoru i pisanju nekih riječi razlikujemo glasovne skupove ije/je/e/i.“ (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 69)

„Ako nismo sigurni kako se piše riječ koja u sebi ima glasovni skup ije/je/e/i, potražiti ćemo pomoć u pravopisu.“ (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 69)

„U imenima se naseljenih mjesta svaka riječ piše velikim početnim slovom osim riječi i, u, na, pod.“ (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 73)

„U imenima ulica i trgova prva se riječ piše velikim početnim slovom. Sve se ostale riječi pišu malim početnim slovom, osim vlastitih imena.“ (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 81)

„Na kraju svake rečenice pišemo odgovarajući rečenični znak (. ? !) “ (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 99)

„Vlastite imenice pišemo velikim početnim slovom.“ (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 99)

„Glasovne skupove ije/je i glasove č, ć, dž, đ valja pravilno pisati i izgovarati.“ (Marjanović, Škribulja, Gabelica, Gredelj, 2014, str. 99)

6.2.2. Zlatni dani 2

Zlatne dane 2 iz 2006. godine napisali su Centner, Peko i Pintarić. U svakom poglavlju nalaze se zadaci za učenika: razmisli, razgovarajmo i stvaraj. Također su kroz udžbenik postavljena pitanja i zadaci za učenike. Na kraju svakog poglavlja je ponavljanje; Naučio/naučila sam. Jezični savjeti istaknuti su u tekstu tako što su uokvireni.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„Uočavaš da se prva riječ u imenima piše velikim početnim slovom. Ako ime mjesta ima više riječi, pišemo ih velikim početnim slovom.“ (Centner, Peko, Pintarić, 2014, str. 39)

„Ne zaboravi! Imena pišemo velikim početnim slovom. I u imenima blagdana prvu riječ pišemo velikim početnim slovom. Sve ostale riječi, osim vlastitih imena, pišemo malim početnim slovom.“ (Centner, Peko, Pintarić, 2014, str. 77)

„Rečenice koje govore što volimo, što hoćemo, što znamo, što jest, nazivamo jesnim rečenicama.

Takve rečenice nazivamo niječnim rečenicama. Primjećujete da ste ispred glagola volim dodali riječ ne (koju nazivamo niječnicom). Niječnicu ne pišemo odvojeno od glagola. Riječcu li u upitnim rečenicama pišemo odvojeno od ostalih riječi.“ (Centner, Peko, Pintarić, 2014, str. 129)

„I u imenima ustanova prvu riječ pišemo velikim početnim slovom. Sve ostale riječi, osim vlastitih imena, pišemo malim početnim slovom.“ (Centner, Peko, Pintarić, 2014, str. 135)

„KRATICE su skraćene riječi. Neka imena kraće pišemo samo velikim tiskanim slovima. Sve kratice čitamo cjelovito.“ (Centner, Peko, Pintarić, 2014, str. 150)

6.2.3. Priča o jeziku 2

Budinski, Diković, Ivančić i Germađnik autori su udžbenika *Priča o jeziku 2* iz 2010. godine. Jezični savjeti su uokvireni žutom bojom i istaknuti su u tekstu.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„Izjavnim rečenicama koristimo se kada želimo nešto izjaviti, izreći. Na kraju izjavne rečenice pišemo točku. Upitnim rečenicama pitamo. Na kraju upitne rečenice pišemo upitnik. Kada želimo uskliknuti od sreće ili kada se prestrašimo, koristimo se uskličnim rečenicama. Na kraju usklične rečenice pišemo uskličnik.“ (Budinski, Diković, Ivančić, Germađnik, 2010, str. 9)

„Zaokružene su rečenice niječne. Niječnicu NE pišemo rastavljeno od drugih riječi.“ (Budinski, Diković, Ivančić, Germadnik, 2010, str. 17)

„Riječcu li rabimo u upitnim rečenicama. Riječca li piše se rastavljeno od ostalih riječi.“ (Budinski, Diković, Ivančić, Germadnik, 2010, str. 25)

„Znak - zove se spojnica. Stavljaju se na kraju retka i označuju da smo riječ rastavili na dva dijela.“ (Budinski, Diković, Ivančić, Germadnik, 2010, str. 33)

„SVE RIJEČI U IMENU MJESTA PIŠEMO VELIKIM POČETNIM SLOVOM. Malim slovom pišemo samo: i, u, na, o, po, pod i slične.“ (Budinski, Diković, Ivančić, Germadnik, 2010, str. 45)

„Neke riječi u sebi imaju skup ije, a neke je.“ (Budinski, Diković, Ivančić, Germadnik, 2010, str. 57)

6.2.4. Sretni koraci 2

Autori udžbenika *Sretni koraci 2* iz 2010. godine podijelili su poglavlja na mjesece od početka do kraja školske godine. Gradivo započinje mjesecom rujan, a završava s lipnjem. Autori udžbenika su Marjanović, Škribulja, Ivić, Dabo, Kukić i Rep. Udžbenik sadrži napomene i zadatke za učenike, tumačenje nepoznatih riječi i jezične savjete.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„IZJAVNA REČENICA – IZJAVLJUJEM- TOČKA (.)
UPITNA REČENICA – PITAM- UPITNIK (?)
USKLIČNA REČENICA- KLIČEM- USKLIČNIK (!)“ (Marjanović, Škribulja, Ivić, Dabo, Kukić, Rep, 2010, str. 15)

„PISANJE NIJEČNICE; ODVOJENO → NE MOGU, NE DAM, NE SMIJEM, NE ĆU, NI GOVORA, NI O ČEMU, NI ZA ŠTO; SASTAVLJENO → NEMAM, NEMOJ, NEDOSTAJE, NISAM, NITKO, NIGDJE“ (Marjanović, Škribulja, Ivić, Dabo, Kukić, Rep, 2010, str. 25)

„ZNAK (-) SPOJNICA NA KRAJU KRAJA RETKA ZNAČI DA SMO RIJEČ RASTAVILI NA DVA DIJELA (SLOGOVE)“ (Marjanović, Škribulja, Ivić, Dabo, Kukić, Rep, 2010, str. 36)

„IMENICE; dijete, grad, šuma, rijeka, mačka, Ivan, Sava, Rijeka, Krk, Šarko. IMENICE IMENUJU SVE ŠTO NAS OKRUŽUJE. VLASTITE IMENICE PIŠEMO VELIKIM POČETNIM SLOVOM.“ (Marjanović, Škribulja, Ivić, Dabo, Kukić, Rep, 2010, str. 45)

„Božić, Nova Godina, Uskrs, Majčin dan, Sveti Nikola, Dan državnosti. U IMENIMA BLAGDANA PRVU RIJEČ PIŠEMO VELIKIM POČETNIM SLOVOM.“ (Marjanović, Škribulja, Ivić, Dabo, Kukić, Rep, 2010, str. 55)

„U NEKIM RIJEČIMA PIŠEMO SKUP GLASOVA IJE, A U NEKIMA JE.“
(Marjanović, Škribulja, Ivić, Dabo, Kukić, Rep, 2010, str. 57)

„ZA TOČNO ČITANJE I PRAVILAN GOVOR VAŽNO JE PRAVILNO
IZGOVARATI GLASOVE Č,Ć,DŽ, Đ.“ (Marjanović, Škribulja, Ivić, Dabo, Kukić, Rep,
2010, str. 69)

„IMENA NASELJENIH MJESTA PIŠU SE VELIKIM POČETNIM SLOVOM. AKO
IME NEKOGA MJESTA IMA DVIJE ILI VIŠE RIJEČI, SVE RIJEČI PIŠEMO
VELIKIM POČETNIM SLOVOM.“ (Marjanović, Škribulja, Ivić, Dabo, Kukić, Rep,
2010, str. 91)

„U IMENIMA ULICA I TRGOVA PRVA SE RIJEČ PIŠE VELIKIM POČETNIM
SLOVOM. SVE SE OSTALE PIŠU MALIM SLOVOM OSIM VLASTITIH IMENA.“
(Marjanović, Škribulja, Ivić, Dabo, Kukić, Rep, 2010, str. 103)

U sva četiri udžbenika, za drugi razred osnovne škole, prisutni su jezični savjeti. Svi jezični savjeti u udžbenicima su iz područja pravopisa, a neki savjeti odnose se na izgovaranje glasova i riječi, tj. na pravogovor. Jezičnih savjeta iz područja gramatike nema uopće. U jednom udžbeniku su nepoznate riječi uokvirene, istaknute i objašnjene učenicima. Također, udžbenici ne sadrže velik broj jezičnih savjeta, ali je vidljivo da noviji udžbenici sadrže više jezičnih savjeta u odnosu na starije udžbenike.

6.3. UDŽBENICI ZA TREĆI RAZRED OSNOVNE ŠKOLE

Napravljena je kvalitativna analiza sljedećih udžbenika za treći razred osnovne škole:

- Budinski, V., Diković, M., Ivančić, G., Kolar Billege, M., Delić, S. (2010). *Priča o jeziku 3, udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole*. Zagreb: Profil
- Runac Marjanović, V., Škribulja A., Župa, S. (2006). *Hrvatski jezik i čitanka 3, za treći razred osnovne škole*. Zagreb: Profil
- Pavličević-Franić, D., Domišljanović, D. (2014). *Hrvatski jezik 3, jezični udžbenik za 3. razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa
- Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. (2003). *Zlatni dani 3, udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga

6.3.1. Priča o jeziku 3

Budinski, Diković, Ivančić, Kolar Billege i Delić napisali su udžbenik za 3. razred osnovne škole pod nazivom *Priča o jeziku 3* (2010). Udžbenik sadrži tekstove i pitanja za učenike te jezične savjetnike koji su izdvojeni u žutom polju i uokvireni.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„Ako se imena naselja (grada, sela) sastoji od više riječi, sve riječi pišemo velikim početnim slovom. Riječi na, u, i, pod i njima slične u imenima naselja pišu se malim slovom.“ (Budinski i sur, 2010, str. 19)

„U imenima voda, gora, nebeskih tijela i ustanova velikim početnim slovom piše se prva riječ i vlastito ime.“ (Budinski i sur, 2010, str. 25)

„Pazimo kako pišemo č i ć u umanjenicama i uvećanicama.“ (Budinski i sur, 2010, str. 29)

„Pri nabranju riječi odvajamo ZAREZOM (,), a zadnje dvije povezujemo riječju i (ili te). Prije nabranja pišemo DVOTOČJE (:). Kada nabranje nije završeno, na kraju pišemo TROTOČJE (...)“ (Budinski i sur, 2010, str. 55)

„U našem jeziku neke riječi pišemo skraćeno. Zovemo ih KRATICE. Kratimo samo neke, točno određene riječi.“ (Budinski i sur, 2010, str. 57)

6.3.2. Hrvatski jezik i čitanka 3

Udžbenik *Hrvatski jezik i čitanka 3* izdan je 2006. godine. Autori udžbenika su Marjanović, Škribulja i Župa. Gradivo udžbenika podijeljeno je po mjesecima; počevši od rujna i završivši s lipnjem. Uz tekstove se nalaze pitanja i zadaci za učenika. Ispod teksta nalaze se nepoznate riječi koje su objašnjene; npr. *slistiti – uništiti, badava – besplatno*. Jezični savjeti napisani su velikim tiskanim slovima i uokvireni su.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„VLASTITE IMENICE PIŠU SE VELIKIM SLOVOM.“ (Marjanović, Škribulja, Župa, 2006, str. 14)

„U IMENIMA DRŽAVA SVAKA SE RIJEČ PIŠE VELIKIM POČETNIM SLOVOM.“ (Marjanović, Škribulja, Župa, 2006, str. 29)

„IMENA NEBESKIH TIJELA PIŠU SE VELIKIM POČETNIM SLOVOM. AKO SE IME SAS TOJI OD DVIJE RIJEČI, SAMO SE PRVA RIJEČ PIŠE VELIKIM POČETNIM SLOVOM.“ (Marjanović, Škribulja, Župa, 2006, str. 57)

„DVOTOČJE SE PIŠE ISPRED DIJELA REČENICE U KOJEM SE NEŠTO NABRAJA. RIJEČI KOJE SE NABRAJAJU ODVAJAJU SE ZAREZOM. POSLJEDNJE DVIJE RIJEČI NE ODVAJAMO ZAREZOM, VEĆ PIŠEMO I ILI TE.“ (Marjanović, Škribulja, Župa, 2006, str. 72)

„IMENA UZVISINA (BRDA, GORA I PLANINA) I VODA PIŠU SE VELIKIM POČETNIM SLOVOM. AKO SE IME SAS TOJI O DVIJE ILI VIŠE RIJEČI, SAMO SE PRVA PIŠE VELIKIM POČETNIM SLOVOM, A OSTALE SE PIŠU MALIM (AKO NISU VLASTITA IMENA)“ (Marjanović, Škribulja, Župa, 2006, str. 80)

„VAŽNO JE TOČNO IZGOVARATI I PISATI GLASOVE ČI Ć. AKO NE ZNATE KADA TREBA NAPISATI KOJI GLAS. POMOĆ POTRAŽITE U PRAVOPISU.“ (Marjanović, Škribulja, Župa, 2006, str. 91)

„SVAKA REČENICA IMA DVA GLAVNA DIJELA. SUBJEKT JE DIO REČENICE KOJI KAZUJE TKO (ŠTO) RADI ILI O KOME (ČEMU) SE GOVORI U REČENICI. PREDIKAT JE TEMELJNI DIO REČENICE, KAZUJE ŠTO SUBJEKT RADI ILI ŠTO SE S NJIM ZBIVA/DOGAĐA.“ (Marjanović, Škribulja, Župa, 2006, str. 115)

6.3.3. Hrvatski jezik 3

Udžbenik *Hrvatski jezik 3* (2014) autora Pavličević-Franić i Domišljanović podijeljen je na nekoliko poglavlja; jezično izražavanje, hrvatski jezik, pravogovor i pravopis, jezične igre i pravopisni rječnik. U poglavlju *Jezične igre* nalaze se brojne slagalice – spajalice, mozgalice, riječi i rečenice, zagonetke te premetaljke. Udžbenik sadrži brojna tumačenja, fotografije, primjere, zadatke i pitanja za učenike. Jezični savjeti su u tekstu istaknuti bojom i okvirom.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„VLASTITE IMENICE PIŠU SE VELIKIM POČETNIM SLOVOM (Ana, Šarko, Split, Hrvati...). OPĆE IMENICE PIŠU SE MALIM POČETNIM SLOVOM (škola, učenici, jezero, ljudi...).“ (Pavličević-Franić, Domišljanović, 2014, str. 29)

„U IMENIMA NASELJENIH MJESTA SVE RIJEČI PIŠEMO VELIKIM POČETNIM SLOVOM. U IMENIMA RIJEKA, JEZERA, MORA I GORA PRVU RIJEČ PIŠEMO VELIKIM POČETNIM SLOVOM.“ (Pavličević-Franić, Domišljanović, 2014, str. 40)

„KADA SE NAZIV NEBESKOG TIJELA SAS TOJI OD DVIJU RIJEČI, SAMO PRVU RIJEČ PIŠEMO VELIKIM POČETNIM SLOVOM.“ (Pavličević-Franić, Domišljanović, 2014, str. 44)

„KRATICE SU RIJEČI KOJE NASTAJU KRAĆENJEM JEDNE ILI VIŠE RIJEČI U PISANJU.“ (Pavličević-Franić, Domišljanović, 2014, str. 45)

„NABRAJANJE SE MOŽE PREKINUTI TROTOČKOM (...). TO ZNAČI DA NIJE SVE NABROJANO.“ (Pavličević-Franić, Domišljanović, 2014, str. 49)

6.3.4. Zlatni dani 3

U udžbeniku *Zlatni dani 3*, autora Centner, Peko i Pintarić iz 2003. godine nema jezičnih savjeta. Udžbenik ima brojne zadatke i pitanja za učenike, također kod svakog teksta je podjela na razmisli, razgovarajmo i stvaraj. Nakon završetka svakog poglavlja je ponavljanje Naučio/naučila sam. Jezični izrazi nigdje nisu istaknuti u udžbeniku; nema istaknutih i uokvirenih standardoloških jezičnih napomena, tj. savjeta.

U jednom od četiri udžbenika, za treći razred osnovne škole, jezičnih savjeta uopće nema, a u ostalim ih ima malo. Svi jezični savjeti u udžbenicima su iz područja pravopisa, dok nema niti jednog iz područja gramatike. U udžbenicima su nepoznate riječi ispisane ispod teksta te su onda objašnjene.

6.4. UDŽBENICI ZA ČETVRTI RAZRED

Napravljena je kvalitativna analiza sljedećih udžbenika za četvrti razred osnovne škole:

- Budinski, V., Diković, M. Ivančić, G., Kolar Billege, M. (2010). *Priča o jeziku 4, udžbenik hrvatskoga jezika za četvrti razred osnovne škole*. Zagreb: Profil.
- Centner, S., Peko, A., Pintarić, A., Bakota, L., Majdenić, V. (2014). *Moja staza 4, udžbenik za hrvatski jezik i jezično izražavanje u četvrtom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga
- Pavličević-Franić, D., Domišljanović, D. (2008). *Hrvatski jezik 4, jezični udžbenik za 4. razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa

- Krmpotić, M., Sonja, I. (2010). *Zlatna vrata 4, čitanka s gramatikom i pravopisom za 4. razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga

6.4.1. Priča o jeziku 4

Budinski, Diković, Ivančić i Kolar Billege autori su udžbenika *Priča o jeziku 4* iz 2010. godine. Udžbenik sadrži brojne, zasićene, jezično bogate tekstove uz koje se vežu primjeri, zadaci i pitanja za učenike. Jezični savjeti istaknuti su bojom i okvirom kako bi bili uočljivi.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„Posvojni pridjevi izvedeni od vlastitih imena koji završavaju na -ov, -ev, -in, pišu se velikim početnim slovom.“ (Budinski i sur, 2010, str. 31)

„Posvojni pridjevi izvedeni od vlastitih imena koji završavaju na -ski, -ški, -čki, -ćki, pišu se malim početnim slovom.“ (Budinski i sur, 2010, str. 33)

„U imenima država i stanovnika sve riječi pišemo velikim početnim slovom.“ (Budinski i sur, 2010, str. 35)

„U imenu pokrajine velikim početnim slovom pišemo SAMO PRVU RIJEČ.“ (Budinski i sur, 2010, str. 39)

„U naslovima knjiga, filmova i časopisa velikim početnim slovom pišemo prvu riječ i vlastito ime.“ (Budinski i sur, 2010, str. 45)

„Točno navođenje nečijih riječi zovemo UPRAVNI GOVOR. Upravni govor označujemo navodnicima („“). U tiskanom tekstu možemo ga označiti crticom. (-). Govor lika u drugoj je rečenici prepričan, ali je smisao rečenice ostao isti. To se zove NEUPRAVNI GOVOR.“ (Budinski i sur, 2010, str. 51)

„Kratice višečlanih naziva nastaju od prvih slova svake riječi u nazivu. Kratice se pišu velikim tiskanim slovima i bez točke.“ (Budinski i sur, 2010, str. 73)

6.4.2. Moja staza 4

Centner, Peko, Pintarić, Bakota i Majdenić autori su udžbenika Moja staza 4 (2014.). Udžbenik je pun jezičnih savjeta koji su označeni s *Nauči!* te su uokvireni. Uz savjete u udžbeniku se nalaze pitanja ispod teksta i primjeri.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„Posvojni pridjevi nastali od vlastitih imena pišu se VELIKIM početnim slovom.“ (Centner i sur, 2014, str. 31)

„Posvojne pridjeve na -ski, -ški, -čki, -čki izvedene od općih i vlastitih imenica pišemo malim početnim slovom (šumski, viteški, dubrovački, osječki).“ (Centner i sur, 2014, str. 35)

„Doslovno navođenje tuđih riječi i rečenica naziva se UPRAVNI GOVOR. Upravni se govor stavlja pod NAVODNIKE.“ (Centner i sur, 2014, str. 37)

„NEUPRAVNI GOVOR jest navođenje nečijeg govora tako da prepričamo što je netko rekao, ali da pritom ne promijenimo smisao. U nepravnom se govoru objašnjenje i rečenica navoda obično povezuje riječcom da.“ (Centner i sur, 2014, str. 38) da; gram

„U višerječnim imenima država SVE se RIJEČI pišu VELIKIM POČETNIM SLOVOM.“ (Centner i sur, 2014, str. 43)

„U zemljopisnim imenima složenim od više riječi PRVA se riječ piše VELIKIM početnim slovom (Hrvatsko zagorje, Hrvatsko primorje).“ (Centner i sur, 2014, str. 43)

„Pokrate višerječnih naziva pišu se VELIKIM SLOVOM bez točke.“ (Centner i sur, 2014, str. 46)

„Važno je znati pravilno izgovarati i pisati riječi s č,ć,dž, đ, lj, nj. Ako nisi siguran/sigurna kako se neka riječ piše, potraži je u pravopisnom rječniku.“ (Centner i sur, 2014, str. 49) da

„Nauči pravilno izgovarati i pisati riječi s ije/je/e/i. Ako ne znaš kako se piše neka riječ, potraži je u pravopisnom rječniku.“ (Centner i sur, 2014, str. 53)

6.4.3. Hrvatski jezik 4

Hrvatski jezik 4 iz 2008. godine udžbenik je autora Pavličević-Franić i Domišljanović. Sadržaj udžbenika podijeljen je na poglavlja: slušamo, govorimo, čitamo i pišemo, jezično izražavanje, hrvatski jezik, pravogovor i pravopis, jezične igre, pravopisni rječnik, rječnik kratica i rješenja. Od jezičnih igara u udžbeniku su mozgalice – pitalice, premetaljke –

odgonetke, igre povezivanja pojmova i proširivanje rečenica. Jezični savjeti u udžbeniku su uokvireni crvenom bojom i većina je napisana velikim tiskanim slovima.

Jezični savjeti iz udžbenika:

„KADA JE U UPRAVNOM GOVORU IZJAVNA REČENICA, TADA UMJESTO TOČKE STAVLJAMO ZAREZ. NEUPRAVNI GOVOR JE NAVOĐENJE TUĐEG GOVORA SVOJIM RIJEČIMA, ALI S NEPROMIJENJENIM SMISLOM.“ (Pavličević-Franić, Domišljanović, 2008, str. 41)

„NAZIVI GRADOVA I DRŽAVA VLASTITA SU IMENA. ZATO SE SVE RIJEČI U NAZIVU PIŠU VELIKIM SLOVOM (osim riječi i, u, na, ...).“ (Pavličević-Franić, Domišljanović, 2008, str. 44)

„IMENA STANOVNIKA, GRADOVA I DRŽAVA TAKOĐER SU VLASTITA IMENA. PIŠEMO IH VELIKIM POČETNIM SLOVOM. NAZIVE POKRAJINA I IMENA NJIHOVIH STANOVNIKA PIŠEMO VELIKIM POČETNIM SLOVOM. AKO NAZIV POKRAJINE SADRŽI VIŠE RIJEČI, SAMO PRVU RIJEČ PIŠEMO VELIKIM POČETNIM SLOVOM.“ (Pavličević-Franić, Domišljanović, 2008, str. 45)

„U NAZIVIMA KNJIGA I NOVINA SAMO SE PRVA RIJEČ PIŠE VELIKIM SLOVOM (Kaktus bajke, Večernji list...) OSTALE RIJEČI U NAZIVU PIŠU SE VELIKIM SLOVOM SAMO AKO SU VLASTITA IMENA (Nevidljiva Iva, Družba Pere Kvržice).“ (Pavličević-Franić, Domišljanović, 2008, str. 46)

„U NAZIVIMA FILMOVA SAMO SE PRVA RIJEČ PIŠE VELIKIM POČETNIM SLOVOM. OSTALE RIJEČI PIŠU SE MALIM SLOVOM, OSIM AKO NISU VLASTITA IMENA.“ (Pavličević-Franić, Domišljanović, 2008, str. 47)

„POSVOJNI PRIDJEVI KOJI ZAVRŠAVAJU NA -ov, -ev, -in, A IZVEDENI SU OD VLASTITIH IMENA, PIŠU SE VELIKIM POČETNIM SLOVOM.“ (Pavličević-Franić, Domišljanović, 2008, str. 48)

„POSVOJNI PRIDJEVI KOJI ZAVRŠAVAJU NA -ski, -ški, -čki, -ćki, A IZVEDENI SU OD VLASTITIH IMENA, PIŠU SE MALIM POČETNIM SLOVOM.“ (Pavličević-Franić, Domišljanović, 2008, str. 49)

„KADA ŽELIMO PISANIM SLOVIMA ZAPISATI POTPUNI NAZIV KRATICE, PRVU RIJEČ PIŠEMO VELIKIM POČETNIM SLOVOM. OSTALE RIJEČI PIŠEMO MALIM POČETNIM SLOVOM (ako nisu vlastite imenice).“ (Pavličević-Franić, Domišljanović, 2008, str. 51)

6.4.4. Zlatna vrata 4

Krmpotić i Ivić napisali su knjigu *Zlatna vrata 4* 2010. godine. Ova knjiga je čitanka s gramatikom i pravopisom. Čitanka se sastoji od mnogo tekstova; pjesama i različitih priča. Ima puno fotografija, primjera, pitanja i zadataka. U udžbeniku se tumači: tema, pjesma, pripovijedanje, rima ili srok, pisanje velikih slova, himna, ritam, doživljaj pjesme,

sporazumijevanje ljudi, personifikacija, glagoli, imenice, opisni i posvojni pridjevi, izražajno čitanje itd. Udžbenik sadrži nekoliko jezičnih savjeta iz područja pravopisa, a odnose se na pisanje velikog slova, upravni i neupravni govor, navodnike, kratice i pisanje pridjeva.

Svi udžbenici za četvrti razred osnovne škole sadrže jezične savjete, tj. standardološke napomene. Udžbenici nemaju istaknut niti jedan gramatički savjet, već su svi iz područja pravopisa.

7. ZAKLJUČAK

Hrvatski standardni jezik je jezik je kojim se poučava. Svojim obilježjima se ističe od hrvatskih narječja i svakodnevnog govora jer slijedi pravila, tj. norme kojima se njegovi govornici služe. Da nije normiran, ne bi bio niti standardan i ne bi se poučavao u školi i drugim obrazovnim ustanovama.

Jezik kao sustav i standard usko su povezani te nema jednog bez drugoga. Sustav iznosi svoje teorije, a standard bira koju teoriju će uzeti. Načela standardnosti bitna su za jezik jer ona utvrđuju po čemu je standardni jezik poseban i različit od ostalih jezika. Katičić (1995-96 prema Samardžija 1999) je iznosio načela standardizacije te je pisao o Vijeću za normu hrvatskog standardnog jezika 2013. godine. Matešić (2013) piše o varijetetima standardnoga jezika te navodi značajke niskog i visokog varijeteta. Učenici su u obrazovnim i drugim institucijama, ali i putem medija uglavnom izloženi niskome varijetetu. Također je važno da se visoki varijetet ne povezuje sa standardnim jezikom jer nemaju isto značenje. Značajke standardnog jezika su autonomnost, normiranost, polifunkcionalnost te stabilnost u prostoru i vremenu, a o značajkama standardnoga jezika u novije vrijeme pisali su Samardžija (1999) te Frančić, Hudeček i Mihaljević (2005). O normama jezika pišu se normativni priručnici, a oni su: pravopis, gramatika, rječnik. Posebni su jezični priručnici za ovladavanje standardnim jezikom jezični savjetnici. Jezični savjetnici pokazuju purističku težnju hrvatskoga standardnoga jezika. Oni jezici koji nemaju purističke značajke zapravo nemaju niti jezične savjetnike, a hrvatski standardni jezik svakako nije jedan od njih.

Ovaj rad proučavao je četiri jezična savjetnika i dvije starije knjige koje na svoj način čitatelju nude jezične savjete. U savjetnicima su sadržane brojne teme iz različitih područja poput usporedbe hrvatskog i srpskog jezika, obilježja hrvatskog standardnog jezika, pravopisni problemi i nedoumice, gramatički sadržaji, rječnici itd. Neki savjetnici koncipirani su kao knjige s poglavljima dok neki nalikuju na rječnik. Svi savjetnici nude standardološke napomene i pružaju čitatelju jezične savjete. Omogućuju učenje hrvatskog standardnog jezika pružajući kratka ili duža objašnjenja. Neki savjetnici uz objašnjenja imaju i rječnik koji nudi samo ispravan jezični odabir ili ističe krivi i nudi pravi, npr. u knjizi *Barbarizmi u hrvatskom jeziku* autora Vatroslava Rožića (1913). Nikola Andrić (1911) u svom savjetniku je istaknuo kako je jezik živ organizam koji se neprestano mijenja jer dolazi u nove položaje kojima se treba prilagoditi te ga zbog toga moramo svladati i učiti. Promjene u jeziku su poželjne jer su

nam one dokaz kako je jezik živ i promjenjiv. Neki stariji oblici će se mijenjati novijima, ali nekada i obrnuto.

Promatrajući i analizirajući 19 udžbenika nižih razreda dobili smo pregled eksplicitnoga poučavanja normama hrvatskoga standardnoga jezika u školskom obrazovanju. Zadatak učitelja je da učenike osposobi slušati, govoriti, čitati i pisati na hrvatskom standardnom jeziku. Jezični savjeti pomažu djeci pri usvajanju gradiva jer ističu one važne značajke koje učenici trebaju upamtiti. Gramatičkih savjeta za uporabu jezika u udžbenicima nema uopće. Učenici u nižim razredima osnovnoškolskog obrazovanja nemaju istaknute jezične savjete iz područja gramatike; npr. da se kaže *autom*, a ne *s autom*, *idem doktoru*, a ne *idem kod doktora*, da je ispravno reći *imaš li*, a ne *da li imaš* itd. To pokazuje da se gramatičkim normama (morfološkoj i sintaktičkoj) učenici u nižim razredima poučavaju isključivo implicitno. Iz promatranja i analize može se utvrditi da su u nižem osnovnoškolskom obrazovanju prisutni jezični savjeti iz područja pravogovora, pravopisa te definiranje gramatičkih pojmova, a gramatičnih jezičnih savjeta nema uopće. Broj jezičnih savjeta povećava se s razredima te u višim razredima osnovnoškolskog obrazovanja ima jezičnih savjeta i iz područja gramatike jer učenici tada eksplicitno uče i o gramatičkim obilježjima hrvatskoga standardnoga jezika, uz pravopis, ortoepiju, jezične, književne i medijske sadržaje.

LITERATURA

1. Andrić, N. (1911). *Branič jezika hrvatskoga*. Zagreb: Tisak kr. zemaljske tiskare
2. Babić, S., Finka, B., Moguš, M. (1996). *Hrvatski pravopis*. Zagreb: Školska knjiga
3. Babić, S. (1995). *Hrvatski jučer i danas*. Zagreb: Školske novine
4. Frančić, A., Hudeček, L., Mihaljević M. (2005). *Normativnost i višefunkcionalnost u hrvatskome standardnom jeziku*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada
5. Jezik (2013). *Bivše vijeće za normu hrvatskoga standardnoga jezika*, Jezik, 60, 2-4
6. Kapović, M. (2011). *Čiji je jezik?*. Zagreb: Algoritam
7. Matešić, M. (2013). *Tko je izvorni govornik*
8. MZOS (2006). *Nastavni plan i program*
9. Opačić, N. (2009). *Reci mi to kratko i jasno, hrvatski za normalne ljude*. Zagreb: Novi libe
10. Rožić, V. (1913). *Barbarizmi u hrvatskom jeziku*. Zagreb: Tisak i naklada knjižare L. Hartmana (St. Kugli)
11. Samardžija, M. (1999). *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. Zagreb: Matica hrvatska.
12. Težak, S., Babić, S. (1994). *Gramatika hrvatskoga jezika: priručnik za osnovno jezično obrazovanje*. Zagreb: Školska knjiga
13. Težak, S. (1991). *Hrvatski naš svagda(š)nji*. Zagreb: Školske novine

UDŽBENICI:

1. Bežen, A., Budinski, V. (2000). *Prvi koraci, početnica za prvi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil
2. Budinski, V., Diković, M., Ivančić, G., Veronek Germadnik, S. (2010). *Priča o jeziku 2, udžbenik hrvatskoga jezika za drugi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil
3. Budinski, V., Diković, M., Ivančić, G., Kolar Billege, M., Deliće, S. (2010). *Priča o jeziku 3, udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole*. Zagreb: Profil
4. Budinski, V., Diković, M., Ivančić, G., Kolar Billege, M. (2010). *Priča o jeziku 4, udžbenik hrvatskoga jezika za četvrti razred osnovne škole*. Zagreb: Profil.

5. Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. (2004). *Zlatni dani 1, 2. dio, početnica, hrvatski jezik i književnost za prvi razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga
6. Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. (2006). *Zlatni dani 2, udžbenik hrvatskoga jezika i književnosti za drugi razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga
7. Centner, S., Peko, A., Pintarić, A. (2003). *Zlatni dani 3, udžbenik hrvatskoga jezika za treći razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga
8. Centner, S., Peko, A., Pintarić, A., Bakota, L., Majdenić, V. (2014). *Moja staza 4, udžbenik za hrvatski jezik i jezično izražavanje u četvrtom razredu osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga
9. Krmpotić, M., Sonja, I. (2010). *Zlatna vrata 4, čitanka s gramatikom i pravopisom za 4. razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga
10. Marjanović, V., Škribulja, A., Gabelica, M., Gredelj, R. (2014). *Hrvatski na dlanu 2, čitanka i udžbenik hrvatskoga jezika za drugi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil
11. Pavličević-Franić, D., Domišljanović, D. (2014). *Hrvatski jezik 3, jezični udžbenik za 3. razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa
12. Pavličević-Franić, D., Domišljanović, D. (2008). *Hrvatski jezik 4, jezični udžbenik za 4. razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa
13. Runac Marjanović, V., Škribulja A., Ivić, S., Krmpotić, M., Kukić, G., Rep, S. (2010). *Sretni koraci 2, hrvatski jezik i čitanka za drugi razred osnovne škole*. Zagreb: Profil
14. Runac Marjanović, V., Škribulja A., Župa, S. (2006). *Hrvatski jezik i čitanka 3, za treći razred osnovne škole*. Zagreb: Profil
15. Štanger Velički, V., Jakovljević Rogić, S. (2009). *Početnica knjiguljica tiskana slova, udžbenik za prvi razred osnovne škole*. Zagreb: Alfa
16. Španić, A., Jurić, J., Vrabc, M. (2006). *Kap, kap... slova slap, početnica*. Zagreb: Školska knjiga
17. Zokić, T., Bralić, J. (2008). *Tajna slova 1, početnica za prvi razred osnovne škole*. Zagreb: Školska knjiga
18. Zokić, T., Vladušić, B. (2014). *Slovo po slovo 1, početnica – tiskana slova*. Zagreb: Školska knjiga
19. Zokić, T., Vladušić, B. (2014). *Slovo po slovo 1, početnica – pisana slova*. Zagreb: Školska knjiga

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem pod punom moralnom odgovornošću da sam diplomski rad pod naslovom „Jezični savjetnici od lingvističke teorije do nastavne prakse“ izradila samostalno, služeći se isključivo znanjem stečenim tijekom studija, navedenom literaturom i uz stručno vodstvo mentorice izv.prof.dr.sc. Lidije Cvikić.

Iva Budinski
